

Fylgiskjal.

1. STÓR OG LÍTILL STAFUR

1.1 Lítill stafur og stór: aðalregla.

Lítinn staf skal að jafnaði nota í rituðu máli. Stóran staf skal þó rita, einkum í upphafi orðs, samkvæmt sérstökum reglum sem lýst er í **1.2**. Um lítinn staf er nánar fjallað í **1.3**.

1.2 Stór stafur.**1.2.1 Stór stafur er ritaður í upphafi máls.**

Stór stafur er alltaf ritaður í upphafi máls og í nýrri málsgrein á eftir punkti. Á eftir upphrópunarmerki, spurningarmerki og tvípunkti er stundum stór stafur, en aldrei á eftir kommu eða semíkommu, eins og ráða má af eftirfarandi dæmum og skýringum (sjá nánar um greinarmerki í reglum um greinarmerki).

Hann er kominn. Það var nú gott. [Upphaf máls og ný málsgrein á eftir punkti.]

Er hann kominn? Það var nú gott. [Ný málsgrein á eftir spurningarmerki.]

Hann er kominn! Það var nú gott. [Ný málsgrein á eftir upphrópunarmerki.]

Ég sagði: „Það var nú gott.“ [Bein tilvitnun á eftir tvípunkti.]

Loks var þetta ákveðið: Óskað verður eftir nauðasamningum hið fyrsta. [Sjálfstæð málsgrein á eftir tvípunkti.]

Hann er seinheppinn eins og fyrri daginn: missir/Missir af flugvélinni og tefst í þrjá daga.

[Valfrelsi; ófullkomin málsgrein á eftir tvípunkti. Mælt er með litlum staf.]

Ég þarf að kaupa þrennt: mjólk/Mjólk, brauð og smjör. [Valfrelsi; upptalning á eftir tvípunkti.]

Mælt er með litlum staf.]

„Það var nú gott,“ sagði ég. [Á eftir beinni tilvitnun, innan sömu málsgreinar.]

„Er hann kominn?“ spurði ég. [Á eftir beinni tilvitnun, innan sömu málsgreinar.]

„Hann er kominn!“ kallaði hún. [Á eftir beinni tilvitnun, innan sömu málsgreinar.]

1.2.2 Stór stafur er ritaður í upphafi sérnafns.

1.2.2.1 Sérnöfn eru heiti sem tilteknir einstaklingar eða eintök af einhverri tegund bera, einkum menn og aðrar verur, staðir, stofnanir og ýmis manna verk, eins og hús, listaverk og hugverk. Sérnöfn eru rituð með stórum upphafsstaf.

Ef sérnafn er fleiri en eitt orð er aðeins stór upphafsstafur í fyrsta orðinu, til dæmis *Austurlönd nær, Rauði krossinn, Hið íslenska bókmenn tafélag*, nema á eftir fari sérnafn eða sérnöfn, til dæmis *Fríverslunarsamtök Evrópu, Hæstiréttur Íslands, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum*. Fleiri nöfn af þessum toga eru í dæmum hér á eftir.

Þegar sérnöfn eru tvíliðuð og liðirnir tengdir með bandstriki eru báðir liðirnir með stórum upphafsstaf, til dæmis *Norður-Kórea, Litli-Jón, Fjalla-Eyvindur*, sbr. **1.2.4 b–c**.

1.2.2.2 Nöfn manna, dýra og annarra vera eru sérnöfn, til dæmis:

a. Nöfn manna, svo sem skírnarnöfn, millinöfn, föðurnöfn, móðurnöfn og ættarnöfn, einnig gælunöfn og stýtt nöfn:

Ari • Bryndís • Dan • Guðmundur • Guðm. (Guðmundur) • Gummi • Guðrún • Helguson • Kvaran • Ólafur • Sigurðardóttir • Óli • Vigga

=> [1.3.2 b; 1.2.4 b–c] Viðurnefni sem bætt er aftan við sérnöfn manna eða annarra vera eru rituð með litlum upphafsstaf, til dæmis *Ari fróði*, *Puríður formaður*, nema viðurnefnin falli sjálf undir reglu um stóran staf, til dæmis *Einar Þveræingur*, *Sigurður Fáfnisbani*. Ef viðurnefni er skeytt framan við sérnafn eru bæði orðin rituð með stórum upphafsstaf og tengd með bandstriki, til dæmis *Litli-Jón*, *Svarti-Pétur*, *Ástar-Brandur*, *Fjalla-Eyvindur*.

b. Eiginnöfn guða og guðlegra vera, álfa, huldufólks, trölla, vætta, forynja, drauga og þess háttar:

Gilitrutt • Glámur • Jesús • Kristur • Loki • Óðinn • Satan • Skírnir

c. Eiginnöfn dýra:

Golsa • Skjalda • Skjóni • Snati

d. Nöfn hluta og hugmynda sem eru persónugerð (til dæmis í skáldskap) má rita með stórum staf:

úti blés Kári af öllu afli • helstu persónur sögunnar voru Þekkingin og Ástin

1.2.2.3 Nöfn á einstökum stöðum eru sérnöfn, til dæmis:

a. Örnefni hvers konar, svo sem nöfn á fjöllum og dölum, söndum og hraunum, leitum og lautum, vegum og öðrum samgönguleiðum, ám og vötnum, flóum og fjörðum, fiskimiðum, höfum og hafsvæðum, löndum, landshlutum, svæðum og heimsálfum og þess háttar.

Austurland • Ásgarður • Eden • Evrópa • Fjallabaksleið • Háaleiti • Hekla • Húnaflói • Hvítá • Iðavellir • Ísland • Kyrrahaf • Langidalur • Mjólfjörður • Mývatn • Ódáðahraun • Rauðisandur • Smugan • Strandir • Suðurskautslandið (heimsálfa)

=> [1.3.6.3] Örnefni geta átt sér samhljóða samheiti, oft lýsandi (sbr. bærinn *Eyri* stendur á *eyri*). Oft þarf að ráða af samhengi hvort orðið er sérnafn eða ekki og stundum þarf að þekkja til staðháttar. Valfrjálst er hvort ritað er *suðurheimskaut* eða *Suðurheimskaut*, *norðurpóll* eða *Norðarpóll*.

b. Nöfn á byggð og setri, svo sem héruðum, sveitum, sveitarfélögum, borgum, borgar- eða bæjarhverfum, götum og torgum, kaupstöðum, kaupúnum, þorpum, bújörðum, eyðibýlum, bústöðum, aðsetri, gördum, svæðum.

Austurstræti • Hafnir • Hliðskjálfr • Hof • Kópavogur • Lækjartorg • Oddeyri • Reykjavík • Skútustaðir • Súðavík • Útmannasveit • Valhöll • Vesturbyggð • Vesturbær • Vogahverfið

Athugið. Venja er að rita *himnaríki* og *helvíti* með litlum upphafsstaf.

=> [1.3.6.3 b] Ef heitið er samsett orð og síðari liðurinn samnafn (til dæmis *fell*, *tún*) er hann ritaður áfastur (án bandstriks), jafnvel þó að fyrri liðurinn beygist, til dæmis *Fornihvammur*, *Langisjór*, *Miklabraut*. Ekki er þó alltaf augljóst hvort síðari liður er samnafn eða sérnafn, einkum þegar hann gæti verið lýsandi heiti á landslagi (samnafn, til dæmis *grund*) eða heiti bæjar (sérnafn, til dæmis *Grund*).

c. Nöfn á einstökum stjörnum, vetrarbrautum, geimþokum, samstirnum og stjörnumerkjum.

Mars • Merkúr • Venus • Svelþokan • Kolapokinn • Karlsvagninn • Stóra Magellanskýið • Vatnsberinn

Athugið. Íslensk heiti himintungla í okkar sólkerfi eru rituð með litlum upphafsstaf: *sól*, *sunna*, *jörð*, *tungl* og *máni*. Jörðin er þó stundum rituð með stórum upphafsstaf í upp-talningu á reikistjörnum: *Merkúr*, *Venus*, *Jörð*, *Mars*, *Júpíter*, *Satúrnus*, *Úranus*, *Neptúnus*. *Pólstjarnan* er sérheiti en getur einnig verið samnafn í merkingunni ‘stjarnan sem sést yfir norðurpólnum’. Heiti stjörnumerkja í stjörnuspeki eru með litlum staf: *hrútsmerkið*.

1.2.2.4 Nöfn á ýmsum hlutum og öðrum verkum manna eru sérnöfn. Þar á meðal eru:

a. Nöfn á einstökum húsum eða mannvirkjum:

Arnarhváll • Glerárkirkja • Gullinbrú • Norræna húsið • Sjalli(nn) • Skjaldborg • Skólavarða(n)

b. Nöfn á einstökum farartækjum, svo sem skipum, bátum, flugvélum, bílum og þess háttar.

Baldur • Fjallafari • Frúin • Geisli • Gestur frá Vigur • Gnúpur • Gullfoss • Herjólfur • Höfrungur • Norræna • Storkurinn • Þristurinn

c. Nöfn á hvers kyns hugverkum, svo sem bókum, sögum, ljóðum, blöðum, tímaritum, tónverkum, kvikmyndum, myndverkum, höggmyndum, smíðisgripum og þess háttar:

Biblían • Draupnir • Frelsisstytta • Hrafninn flýgur • Mjólnir • Morgunblaðið • Nýja testamentið • Rimmugýgur • Sjálfstætt fólk • Skírnir • Tunglskinssónatan • Vald örlaganna • Völuspá • Þotuhreiður

d. Nöfn á ýmiss konar vörum (vörumerki):

Gotti • Svali • Húsavíkurlógúrt • Kaldi • Dala-Yrja

1.2.2.5 Nöfn á skipulögðum félagsskap, stofnunum, embættum og fyrirtækjum eru sérnöfn. Þar á meðal eru:

a. Nöfn á fyrirtækjum og stofnunum:

Alþingi • Alþjóðavinnuáætlunastofnunin • Bjargráðasjóður • Flugmálastjórn • Frumherji • Háskólinn á Akureyri • Háskóli Íslands • Héraðsdómur Reykjavíkur • Hæstiréttur Íslands • Íslenskar sjávarafurðir • Lánasjóður íslenskra námsmanna • Matvælaáætlun Sameinuðu þjóðanna • Norræna menningarmálaskrifstofan • Ríkisendurskoðun • Ríkisútvarpið • Sameinuðu þjóðirnar • Samskip • Stórþingið (norska) • Stöð 2 • Þjóðleikhúsið

Athugið. Nöfn stofnana/embætta sem bera heiti sem jafnframt er starfsheiti æðsta yfirmanns, til dæmis *sýslumaðurinn í Reykjavík*, *umboðsmaður Alþingis*, *ríkislögreglustjóri*, má ætíð rita með litlum upphafsstaf, en einnig er heimilt að rita stóran staf ef augljóslega er vísað til stofnunarinnar en ekki starfsmannsins sem veitir henni forstöðu (sjá um lítinn staf í starfsheitum í **1.3.2 a**).

=> [1.3.6.4] Heiti nefnda, ráða, deilda, sviða og ráðuneyta eru oftast lýsandi, til dæmis *kjararáð*, *barnaverndarnefnd* eða *félagsvísindasvið*, og þess vegna nokkurs konar samnöfn/tegundarheiti sem rituð eru með litlum upphafsstaf. Um leið má líta á þau sem sérnöfn og rita með stórum upphafsstaf, til dæmis *Kjararáð*, *Barnaverndarnefnd* eða *Félagsvísindasvið*. Í þessu efni er brýnt að huga að hefð og samræmi. Til dæmis er hefð innan opinberrar stjórnsýslu að líta á þessi orð sem samnöfn.

b. Nöfn á bandalögum, flokkum, söfnuðum, félögum, klúbbum, söngflokkum, hljómsveitum, leikhópum og þess háttar:

Bandalag íslenskra skáta • Eimskipafélag Íslands • Evrópska efnahagssvæðið • Hið íslenska bókmenntafélag • Íþróttasamband Íslands • Karlakór Akureyrar • Krossinn • Neytendasamtökin • Rauði krossinn • Sjálfstæðisflokkurinn • Stuðmenn

1.2.3 Stór stafur er ritaður í heitum þjóða, þjóðflokka og fleiri hópa manna.

1.2.3.1 Heiti (formleg og óformleg) þjóða, þjóðarbrotu og þjóðflokka (þ.e. hópa manna sem deila eða hafa deilt tungu, menningu og landi):

Arabar • Astekar • Baskar • Baunar • Bretónar • Búar • Danir • Englar • Englendingar • Forn-Grikkir • Fransmenn • Gallar • Gotar • Grikkir • Hellenar • Hundtyrkinn • Húnar • Inúítar • Indverjar • Írakar • Íslendingar • Ísraelsmenn • Keltar • Kúrdar • Kvenir • Langbarðar • Mongólar (íbúar Mongólíu) • Navahóar • Norðmenn • Norsarar • Palestínnumenn • Portúgalar • Samar • Saxar • Sígaunar • Slavar • Spanjólur • Taílandingar • Tamílar • Tjallar • Tsjetsjenar • Vestur-Íslendingar • Þjóðverjar • Þýskarar

Athugið. Heiti fylgismanna trúarbragða og viðhorfa eru rituð með litlum upphafsstaf (sbr. **1.3.3.2 f**). Undir þá reglu getur orðið *gyðingur* fallið, en hins vegar eru *Gyðingar* þjóð, sögulega séð. Hér þarf því að huga að samhengi og samræmi.

=> [1.3.5] Ýmis gömul (og úrelt) kynþáttaheiti (einkum byggð á útlitseinkennum) eru rituð með litlum upphafsstaf; dæmi: *aríar*, *eskimóar*, *indíánar*, *kákasítar*, *mongólar* (Asíubúar), *negrar*, *negrítar*.

1.2.3.2 Heiti íbúa, ætta og liðsmanna sem dregin eru af sérnafni:

a. Íbúaheiti, þ.e. heiti manna sem kenndir eru við einhvern búsetustað, heimsálfu, landsvæði, landshluta, hérað, sveit, borg, bæ og þess háttar:

Austfirðingar • Breiðhyltingur • Evrópumenn • Gilsbekkingar • Ísfirðingar • Keldhverfingar • Mývetningar • Ólsarar • Reykvíkingur • Seyðfirðingar • Stokkseyringar • Vestmannaeyingar • Vesturbæingar

b. Ættaheiti, þ.e. manna sem kenndir eru við mann (skírnar- eða ættarnafn forföður) ellegar stað og teljast einnar ættar:

Ásbirningar • Oddaverjar • Sturlungar • Thoroddsenar • Bergsætt • Arnardalsætt

c. Liðsmannaheiti, þ.e. heiti manna sem kenndir eru við félag, samtök eða foringja:

Ármenningur • Bliki • Breiðabliksmaður • Dagsbrúnarmaður • Framarar • Geirmenn • Gunnarsmenn • Hitlerssinni • Sóknarkona • Valsari • Valtýingur • Víkingar • Þórsari

d. Heiti fylgismanna stjórnsmálaflókka sem dregin eru af nafni flokksins, einnig þó að það sé stytt:

Framsóknarkona • Kristilegir demókratar • Repúblikani • Samfylkingarkona • Samfylkingarsinni • Vinstri grænir • Sjálfstæðismaður

=> [1.3.3.2 f; 1.3.6] Heiti fylgismanna stjórnsmálaflókka geta átt sér samhljóða lýsandi orð sem falla þá undir reglu um að heiti fylgismanna stjórnsmálastefna séu rituð með litlum upphafsstaf. Orðið *íhaldsmaður* getur verið samheiti en jafnframt heiti á stuðningsmanni flokks sem heitir *Íhaldsflokkurinn* og er þá ritað *Íhaldsmaður*. Hér þarf að gæta að merkingu og samræmi.

=> [1.3.3.2 f] Heiti stjórnsmálaviðhorfa og fylgismanna þeirra (öfugt við heiti fylgismanna skipulagðra félaga eða flokka) eru rituð með litlum upphafsstaf þótt þau séu dregin af sérnafni (*lenínismi*, *lenínisti*, *maóismi*, *maóisti*).

=> [1.3.3.2 e] Heiti trúarbragða, viðhorfa, strauma og stefna og fylgismanna þeirra eru rituð með litlum upphafsstaf enda þótt þau séu dregin af sérnafni: *ásatrú*, *ásatrúarmaður*, *benediktínar*, *frjálshygga*, *íslam*, *kalvínismi*, *kalvínisti*, *kristni*, *múhamedstrú*.

1.2.4 Stór upphafsstafur er oft ritaður í samsettum orðum sem mynduð eru af sérnafni.

Sérnöfn (sbr. 1.2.2) eru oft rituð með stórum upphafsstaf í samsetningum, enda þótt samsetningin sjálf sé ekki alltaf sérnafn. Dæmi:

a. Samsett nafnorð þar sem fyrri liður er sérnafn (oftast í eignarfalli):

Bernoulli-lögmál • Davíðsmaður • Jónsmessa • Maríubæn • Margrétarmessa • Marshall-aðstoð • Newtons-lögmál • Nóbelsverðlaun • Nóbelsverðlaunahafi • Ólafsvaka • Steingrímsarmurinn • Vernerslögmál • Þorláksmessa

=> [1.3.3.2] Frá þessu eru nokkrir flokkar undantekninga: Dýraheiti (*jakobsfiskur*), plöntuheiti (*maríustakkur*), matvælaheiti (*kínarúlla*), ýmis læknisfræðiheiti (*parkinsonsveiki*), heiti á trúarbrögðum (*lúterstrú*) eru þó rituð með litlum upphafsstaf.

=> [1.3.2 a] Starfsheiti eru rituð með litlum staf þó að fyrri hluti þeirra sé til sem sérnafn: *alþingismaður*, *hæstaréttardómari*, en þegar starfsheiti er skeytt aftan við heiti þjóðar, lands, stofnunar eða fyrirtækis má rita það með stórum staf: *Bandaríkjaforseti*, *Rússlandskeisari*, *Fiskistofustjóri*, *Morgunblaðsritstjóri*.

b. Í samsettum sérnöfnum þar sem fyrri liðurinn er lýsingarorð eða atviksorð eru báðir liðirnir ritaðir með stórum upphafsstaf og tengdir með bandstriki:

Norður-Kórea • Stóru-Hámundarstaðir • Suður-Ameríka • Syðri-Reistará • Litli-Jón • Svarti-Pétur • Stóri-Kláus • Litli-Kláus • Langi-Seli

=> [1.3.6.3 b] Ef síðari liður er samnafn er hann ritaður áfastur og með litlum upphafsstaf: *Breiðafjörður*, *Kaldakinn*, *Langidalur*, *Suðursveit*. Vafamál getur verið hvort síðari liður er sérnafn eða samnafn, til dæmis hvort rita á bæjaheitin *Syðra-Sel* og *Efra-Sel* svo eða *Syðrasel* og *Efrasel* ef ekki er til bærinn *Sel*.

c. Í samsettum sérnöfnum þar sem fyrri liðurinn er nafnorð í eignarfalli eru báðir liðirnir ritaðir með stórum upphafsstaf og tengdir með bandstriki:

Ástar-Brandur • Fjalla-Eyvindur • Grasa-Gudda • Höfðabrekku-Jóka • Víga-Glúmur • Skalla-Grímur

Athugið. Síðari liður getur glatað sérnafnseðli sínu í vitund manna og má þá rita með litlum upphafsstaf og án bandstriks: *Kveldúlfur*, *Skallagrímur*.

1.2.5 Önnur notkun stórs stafs.

1.2.5.1 Stóra stafi má nota á svipaðan hátt og fleiri leturbreytingar, til dæmis til áherslu:

Lofaðu að gera þetta ALDREI AFTUR!

1.2.5.2 Stórir stafir koma einnig fyrir í ýmsum skammstöfunum o.fl., til dæmis þegar bókstafir gegna líku hlutverki og tölustafir.

A-hluti • ASÍ • BA-próf • BHM • DNA-próf • DV • ESB • ESB-aðild • FH • HIV-veiran • HM '03 • ÍSÍ • LÍÚ • SÍBS • SP • Deild 12 B • Lækjargata 25 B

1.3 Lítill stafur.

1.3.1 Lítill stafur er að jafnaði notaður í rituðu máli.

Meginreglan í rituðu máli er að nota lítinn staf, hann er hlutlaus, en með notkun stórs stafs er nokkurs konar viðbótarupplýsingum komið til skila, um áherslu, upphaf nýrrar málsgreinar o.s.frv. (sjá 1.2).

Lítill stafur er notaður nema reglur um stóran staf kveði á um annað. Reglur um lítinn staf fjalla því ekki um öll tilvik þar sem nota skal lítinn staf, heldur eru til áréttingar um ýmis tilvik.

1.3.2 Samnöfn eru jafnaði rituð með litlum upphafsstaf.

Samnöfn eru sameiginleg heiti, eða tegundarheiti, sem alls kyns fyrirbæri bera, hvort sem þau eru lifandi eða dauð, sýnileg eða ósýnileg o.s.frv., til dæmis *akur*, *bók*, *fluga*, *hugmynd*, *hveiti*, *list*, *kennari*, *maður*, *sokkur*. Samnöfn eru að jafnaði rituð með litlum upphafsstaf. (Um óljós mörk milli samheita og sérheita, sjá 1.3.6).

Ef samnafn er dregið af sérnafni er það oft ritað með stórum upphafsstaf (sjá 1.2.4) en nokkrir flokkar af merkingarlega skyldum orðum eru undantekningalaust ritaðir með litlum staf (sjá 1.3.3.1–1.3.3.2).

Samnöfn eru meðal annars:

a. Starfsheiti og titlar:

alþingismaður • biskup • borgarstjóri • bóndi • doktor • dómsmálaráðherra • forseti • forsætisráðherra • frú • herra • hæstaréttardómari • kennari • konungur • landlæknir • ljósmóðir • lögfræðingur • prestur • prófessor • sálfræðingur • séra • sjómaður • skáld • skipstjóri • smiður • sýslumaður • verkamaður

Athugið. Þegar starfsheiti er skeytt aftan við heiti þjóðar, lands, stofnunar eða fyrirtækis má rita það með stórum staf: *Bandaríkjaforseti*, *Rússlandskeisari*, *Fiskistofustjóri*, *Morgunblaðsritstjóri*.

=> [1.2.2.5 b] Einstaka sinnum er starfsheiti einnig heiti stofnunar eða embættis, til dæmis *sýslumaðurinn í Reykjavík*, *umboðsmaður Alþingis*, *ríkislögreglustjóri*. Þau má ætíð rita með litlum upphafsstaf, en einnig er heimilt að rita stóran staf ef augljóslega er vísað til stofnunarinnar en ekki starfsmannsins sem veitir henni forstöðu.

b. Viðurnefni ýmiss konar eru talin til samnafna:

(Ari) fróði • (Árni) ljúflingur • (Jón) lærði • (Þuríður) formaður • (Ketill) hængur • (Gunnar) smiður

c. Heiti daga og mánaða:

fimmtudagur • júní • þorri

d. Starfsgreinar, fræði og próf:

heimspeki • hjúkrun • járnsmíði • landafræði • stúdentspróf • verkfræði

=> [1.2.5.2] Stórir stafir eru notaðir í ýmsum skammstöfum, m.a. í *BA-próf*, *MS-próf*, *DNA-próf*.

e. Efni og vörur:

amfetamín • hárlakk • kaffi • kísilgúr • leður • lýsi • sykur • vítamín

=> [1.2.2.4 d] Heiti vörumerkja eru rituð með stórum staf: *Gotti*, *Penzim*, *Svali*

f. Gjaldmiðlar:

bandaríkjadalur • dalur • dollari • evra • kanadadalur • króna • líra • pund • rúbla • svissneskur franki

g. Fjöldi annarra orða sem vísa til eðlis, gerðar, staðsetningar, hugmynda, áþreifanlegra og óáþreifanlegra fyrirbæra, einhvers sem endurtekur sig reglubundið o.s.frv.:

alkóhólisti • andskoti • barlómur • engill • félag • fjandi • fob-verð • haust • hálendi • heimsmeistaramót • lygalaupur • lýðveldi • miðbaugur • norðurheimskaut • ráðuneyti • silfurverðlaun • þorablót

1.3.3 Um samnöfn sem dregin eru af sérnafni.

1.3.3.1 Ef samnafn er dregið af sérnafni er það oft ritað með stórum upphafsstaf (sjá **1.2.4**). Mörg orð sem dregin eru af sérnafni eru hins vegar tegundarheiti eða hafa fengið almenna merkingu þannig að tengslin við upprunann eru orðin óljós. Oft er um erlend sérnöfn að ræða en tegundarheiti geta líka byrjað á orði af erlendum uppruna án þess að það sé sérnafn. **Því gildir sú regla um nokkra flokka orða að þau eru ávallt rituð með litlum upphafsstaf, óháð uppruna.** Önnur orð sem dregin eru af sérnafni hafa skýrari tengsl við upprunann eða eru jafnvel sjálf sérnafn á einstöku fyrirbærum.

Eftirfarandi dæmi varpa ljósi á þessi mismunandi og oft óljósu tengsl:

Vínarsáttmálinn er *einn ákveðinn sáttmáli* kenndur við Vínarborg (sérnafn)

vínarbrauð er *tegund* af brauði sem kennt er við Vínarborg (tegundarheiti)

hamborgari er dregið af sérnafni (Hamborg).

lasanja er ekki dregið af sérnafni.

lygamörður er dregið af sérnafninu Mörður sem er sögupersóna í Njálu en hefur almennu merkinguna ‘maður sem lýgur mikið’.

lygalaupur er samsett úr samnöfnunum *lygi* (‘ósannindi’) og *laupur* (‘rimlakassi’) og hefur almennu merkinguna ‘maður sem lýgur mikið’.

Hjálparregla: Með tegundarheitum er oft hægt að nota *eins konar* eða *hvers konar*?

Hvers konar bolla er þetta? Þetta er berlínarbolla.

Hvers konar blóm er þetta? Þetta er maríustakkur.

Hvers konar vín er þetta? Þetta er rínarvín.

1.3.3.2 Sum samnöfn eru rituð með litlum staf **ÞÓTT** þau séu dregin af sérnafni.

Tegundarheiti **dýra** og **jurta**, **matvælaheiti** og **læknisfræðiheiti** eru rituð með litlum upphafsstaf þótt þau séu upprunalega dregin af sérnöfnum. Sama gildir um heiti **trúarbragða**, **viðhorfa**, **strauma** og **stefna** og heiti **fylgismanna** þeirra:

a. Heiti á tegundum eða flokkum dýra eru rituð með litlum upphafsstaf óháð því hvort þau eru dregin af sérheiti eða ekki:

abyssiniuköttur • alaskaufsi • balíköttur • bengalköttur • dalmatíuhundur • dingóhundur • dóbermannhundur • galloway-nautgripur • herefordnautgripur • jakobsfiskur • jövuköttur • kolkuóshross • labradorhundur • maríubjalla • maríudepla • maríuerla • maríuhæna • mývatnssilungur • nýfundnalandshundur • óðinshani • pýreneahundur • rottweiler-hundur • sanktibernharðshundur • setter-hundur • síamsköttur • sómalíuköttur • spánarsnigill • spaníel-hundur • stóridani • svaðastaðahross • terrier-hundur • þingvallamurta • þórshani

b. Heiti á tegundum jurta eru rituð með litlum upphafsstaf óháð því hvort þau eru dregin af sérnafni eða ekki:

alaskalúpína • alaskavíðir • alaskaösp • aronsvöndur • baldursbrá • brekkumaríustakkur • daviðslykill • dvergsóley • engjamaríustakkur • fjallakobbi • freyjubrá • friggjargras • gullauga • gullbrá • helga (kartöflur) • hvítárlax • ingimarsfífill • íslandsfífill • jakobsfífill • jakobsstigi • lilja • lokasjóður • maríugrös • maríulykill • maríustakkur • maríusvunta • maríuvendlingur • maríuvöndur • maríuvöttur • mývatnsgros • ólafsráuðar • ólafssúra • ránarkambur • ránarkjarni • rauðsmári • reynir • smári • snækobbi • sóley • spánarkerfill • stefánssól • steindórssól • tíróla-merla • týsfjóra • unnarfaldur • víðir • þyrnirós • ægissigð

Athugið. Til eru samheiti sem eiga sér samhljóma sérheiti, þar á meðal mannanöfn. Ef um er að ræða sérheiti eru þau vitaskuld rituð með stórum upphafsstaf, til dæmis *Lilja*, *Reynir*, *Smári*, *Sóley*, *Víðir*.

c. Heiti á tegundum matvæla eru rituð með litlum upphafsstaf óháð því hvort þau eru dregin af sérheiti eða ekki:

armaníak • basmatí-hrísgrjón • bayonne-skinka • berlínarbolla • bérnaise-sósa • bolognasósa (bolognese-sósa) • bordóvín (bordeaux-vín) • búrbonviskí (bourbonviskí) • dijonsinnep • gádaostur (gouda-ostur) • genúakaka • gíneupípar • gorgonsólaostur (gorgonzola-ostur) • grahams-mjöl • gullauga • hamborgari • helga

(kartöflur) • hólsfjallahangikjöt • jaffaappelsínur • jalapenjo • jövukaffi • kalamata-ólífur • kamembertostur (camembert-ostur) • kampavín • kasjúhneti • keníukaffi • kínakál • kínarúlla • kólumbíukaffi • lasanja • londonlamb • madeirasósa • madeiravín • móselvín • napóleonshattur • napóleonskaka • ólafsráuðar • parmaostur • parmaskinka • pekingönd • rínarvín • roquefort-ostur • skalottlaukur • stroganoffbuff • vínarbrauð • vínarpýlsa • vínarsnitsetl • vínarterta • waldorf-salat • worcestersósa

=> [1.2.2.3 d] Heiti vörumerkja eru rituð með stórum staf: *Gotti, Svali*.

d. Ýmis læknisfræðileg hugtök (sjúkdómar og fleira) eru rituð með litlum upphafsstaf óháð því hvort þau eru dregin af sérheiti eða ekki:

akureyrarveikin • alzheimer-veiki • asiúflensa • downs-heilkenni • fuglaflensa • hermannaveiki • inflúensa • langerhanseyjar • liðagigt • parkinsonsveiki • stokkhólmsheilkennið • sóríasis (psoriasis)

e. Heiti trúarbragða og viðhorfa, strauma og stefna og heiti fylgismanna þeirra eru rituð með litlum upphafsstaf enda þótt þau séu dregin af sérnöfnum:

ágústínar • ásatrú • ásatrúarmaður • benediktínar • búddismi • búddisti • dadaismi • frjálshyggja • fransiskanar • guðspekingur • gyðingur • húgenotti • íslam • jafnaðarstefna • kalvínismi • kalvínisti • kalvínstrú • kristin trú • kristni • kúbismi • kvekari • lúterska • múhameðstrú • múhameðstrúarmaður • múslimi • póstmóðernismi • raunsæi • raunsæismaður • rómantík • sjíti • sósíalismi • súnníti

f. Heiti stjórnmalastefna og fylgismanna þeirra eru rituð með litlum upphafsstaf enda þótt þau séu dregin af sérnöfnum:

fasismi • lenínismi • lenínisti • maóismi • maóisti • marxismi • stalínismi • stalínisti • thatcherismi • trotskíisti • valtýska

=> [1.2.3.2 c] Munur er gerður á heiti fylgismanna stjórnmalastefna (*stalinisti*) og fylgismönnum einstakra foringja (*Stalínsmaður*). Til leiðsagnar má hafa að orð sem enda á *-ismi* og *-isti* eru skrifuð með litlum staf.

g. Ýmis orð sem (upprunalega) eru dregin af sérnöfnum en hafa fengið almenna merkingu eða eru eins konar tegundarheiti eru rituð með litlum upphafsstaf:

adamsepli • akkillesarhæll • alpagrein • aulabárður • bermúda-buxur • biblíufróður • bögubósi • dísilbifreið • evuklæði • gordíonshnútur • grettistak • gróusaga • gvendarbrunnur • hrunadans • kaupahéðinn • kínaskór • kvislingur • lygamörður • maríutása • röntgenmynd • salómonsdomur • síamstvíburar • svikahrappur • þórðargleði • þyrnirósarsvefn • ökuþór

1.3.3.3 Samnöfn rituð með litlum staf NEMA þegar þau eru dregin af sérnafni.

Heiti einstakra daga, mánaða, tímabila, hátíða og sögulegra viðburða eru rituð með litlum staf nema þegar þau eru dregin af sérnafni:

aðventa • ár fatlaðra • bannár • dagur íslenskrar tungu • dagur Sameinuðu þjóðanna • fornöldin • franska byltingin • frostaveturinn mikli • fullveldisdagur • hundadagar • hvítasunna • iðnbyltingin • jól • júlí • kalda stríðið • landnámsöld • laugardagur • móðuharðindi • nóvember • páskar • sjómannadagurinn • skírdagur • sumardagurinn fyrsti • þjóðhátíðardagur • þorri • þrælastríðið • verslunarmannahelgi

=> [1.2.4 a] Samsett nafnorð af þessu tagi þar sem fyrri liður er sérnafn eru skrifuð með stórum upphafsstaf, til dæmis *Margrétarmessa*, *Napóleonsstríðin*, *Sturlungaöld*, *Þorláksmessa*, *Örlygsstaðabardagi*.

1.3.4 Heiti tungumála, málaætta og mállýskna eru rituð með litlum upphafsstaf.

Ritaður er lítill upphafsstafur í heitum tungumála, málaflokka og mállýskna, enda þótt líta megi á þau sem sérheiti og þau séu (mörg) dregin af sérnöfnum:

bantúmál • danska • finnlandssænska • forngríska • harðmæli • íslenska • jóska • kákasusmál • krímgotneska • latína • níger-kongó-mál • papúamál • svahílí • vestfirska • vesturíslenska

1.3.5 Ýmis gömul (og úrelt) kynþáttaheiti (einkum byggð á útlitseinkennum) eru rituð með litlum upphafsstaf.

aríar • indíánar • kákasítar • mongólar (Asíubúar) • negrar • negrítar

1.3.6 Lýsandi orð og samhljóða samheiti og sérheiti.

1.3.6.1 Fjölmörg dæmi eru um að mannanöfn eigi sér samhljóða samheiti (til dæmis *Bára* og *bára*). Oftast má þó ráða af samhengi hvort um er að ræða nafn sem ritað er með stórum upphafsstaf eða samnafn sem ritað er með litlum upphafsstaf.

Örnefni geta einnig átt sér samhljóða samheiti (til dæmis *bærinn Eyri sem stendur á eyri*) en þau eru oft lýsandi og þá ekki alltaf eins augljóst hvenær um er að ræða samnafn og hvenær sérnafn. Stundum þarf að þekkja staðhætti.

Hins vegar eru til dæmi þar sem slík lýsandi orð má túlka á tvo vegu, sem samheiti eða sérheiti (til dæmis *barnaverndarnefndin í Reykjavík heitir Barnaverndarnefnd Reykjavíkur*).

1.3.6.2 Mannanöfn eiga sér oft samhljóða sérheiti:

Bára/bára • Gestur/gestur • Sóley/sóley • Úlfur/úlfur

1.3.6.3 Örnefni eiga sér oft samhljóða heiti:

a. Mörg örnefni eiga sér samhljóða samheiti, gjarna lýsandi:

Eyri/eyri • Garður/garður • Hóll/hóll • Sandur/sandur

Í slíkum dæmum sýnir samhengi oftast hvort um er að ræða samnafn eða sérnafn, eins og í þessum setningum:

Bærinn á hólnum heitir Hóll.

Í miðborg Reykjavíkur er tjörn sem heitir Tjörnin.

Í stöku tilvikum er óljóst hvort slík lýsandi heiti eru sérnafn eða samnafn, eins og til dæmis:

Þau gengu í kringum Tjörnina í miðborg Reykjavíkur.

Þau gengu í kringum tjörnina í miðborg Reykjavíkur.

Í tilvikum sem þessum er ráðlegt að fylgja mál- og ritvenju á hverjum stað.

Lýsandi heiti sem eiga við aðeins einn stað má stundum túlka sem sérnafn. Því er valfrelsi í rithætti eftirtalinna orða:

norðurpóll/Norðurpóll • suðurpóll/Suðurpóll • norðurheimskaut/Norðurheimskaut •
suðurheimskaut/Suðurheimskaut

Athugið. Á sama hátt má hugsa sér að *miðhálandi* geti verið sérheiti (*Miðhálandi*) en mælt er með litlum staf.

b. Ef síðari liður í samsettu örnefni er samnafn er hann ritaður áfastur fyrri liðnum (án bandstriks) og með litlum upphafsstaf (til dæmis *Reykjavík*, *Miklabraut*). Hins vegar getur leikið vafi á því hvort slíkur liður er samnafn eða sérnafn:

Efribakki/Efri-Bakki • Syðrigrund/Syðri-Grund • Ystihóll/Ysti-Hóll

Í tilvikum sem þessum er ráðlegt að fylgja mál- og ritvenju á hverjum stað, sé þess kostur.

1.3.6.4 Nefndir, ráð, deildir, svið og ráðuneyti bera oft lýsandi heiti:

barnaverndarnefnd • félagsvísindasvið • kjararáð

Slík heiti má líta á sem samheiti/tegundarheiti og rita með litlum upphafsstaf. Um leið má líta á þau sem sérheiti og rita með stórum upphafsstaf:

Barnaverndarnefnd • Félagsvísindasvið • Kjararáð

Ólík túlkun þess konar orða kemur fram í setningum eins og:

Í Reykjavík er barnaverndarnefnd og hún heitir Barnaverndarnefnd Reykjavíkur.

Í Háskóla Íslands er ein lagadeild og hún heitir Lagadeild.

Á Íslandi er hæstiréttur sem heitir Hæstiréttur Íslands.

Á Íslandi er stjórnarráð samsett úr mörgum ráðuneytum.

Það heitir Stjórnarráð Íslands.

Þegar heiti slíkra nefnda, ráða, deilda, sviða og ráðuneyta eru rituð er brýnt að huga að hefð og samræmi. Til dæmis er hefð innan opinberrar stjórnsýslu að líta á þessi orð sem samheiti og rita til dæmis *kjararáð* og *mennta- og menningarmálaráðuneyti* með litlum upphafsstaf.

1.3.6.5 Lýsandi orð geta verið hluti sérnafns; til dæmis:

Héraðssambandið Skarphéðinn • Karlakórinn Þrestir • Knattspyrnufélagið Fram • Sveitarfélagið Árborg • Verkakvennafélagið Sókn • Verðlaun Jónasar Hallgrímssonar • Verslunin Brá • Víðavangshlaup ÍR

Slík heiti má líta á sem samheiti/tegundarheiti og rita með litlum upphafsstaf:

héraðssambandið Skarphéðinn • karlakórinn Þrestir • knattspyrnufélagið Fram • sveitarfélagið Árborg • verkakvennafélagið Sókn • verðlaun Jónasar Hallgrímssonar • verslunin Brá • víðavangshlaup ÍR

Þegar slík heiti eru rituð er brýnt að huga að hefð, samræmi og formlegri skráningu heitisins, sé þess kostur. Einnig þarf að gæta þess að lýsandi orð eru ekki alltaf hluti af skráðu sérheiti, til dæmis er orðið *verslunin* ekki hluti af nafni *Melabúðarinnar*. Því væri rangt að skrifa *Verslunin Melabúðin*.

2. EITT ORÐ EÐA FLEIRI

2.1 Samsett orð.

Samsett orð eru almennt rituð í einu orði (sjá **2.1.1–2.1.3**).

2.1.1 Fyrri hluti er nafnorð.

Ef fyrri hluti í samsettu orði er nafnorð er hann jafnan eitt af þrennu: stofn (*ráð|gjöf*), stofn með tengistaf (*ráðu|nautur*, *leikfimis|föt*) eða orð í eignarfalli (*ráðs|maður*).

brúðgumi • dúndurhress • hártoga • húsvitja • jarðhús • máttvana • mettap • nettóhækkun • núllkostur • persónugera • radióneyðarbauja • salsatónlist • tæknifrjóvga • vinsæll

drekktími • fylgihnöttur • hoppuróla • leikfimiskennari • ráðuneyti • ruslafata

alþjóðasamtök • aufúsugestur • Blaalónshlaupið • efnagreina • eftirlæti réttur • farartæki • fimmtungusaukning • fyrirmyndarfjölskyldufaðir • hálfársdvöl • heildar- atkvæðagreiðsla • heildarfjöldi • heilsdagsvistun • helgarátak • helmingsafsláttur • helmingseigandi • hlutafé • hæglætismaður • innskráningargluggi • kaldastríðs- ástand • kaldavatnskraní • langtímaskuldir • nútímatækni • nútímaumhverfishugsun • nýttiskufatnaður • stundarvandræði • vikufyrirvari • örbylgjuskyndiréttur

2.1.2 Fyrri hluti er af öðru tagi.

Fyrri hluti orðs getur einnig verið lýsingarorð (*langatöng*), atviksorð eða forsetning (*svolítill*, *framkoma*), forskeyti (*örmagna*) eða forliður (*aðalinngangur*). Þegar lýsingarorð veikrar beygingar er fyrri liður er það oft beygt (*um löngutöng*).

gláðlyndur • rösklega • langatöng • langavitleysa • lítillækka • Miklabraut • strang- vísindalegur • vandvirkur

aðferð • aðskilja • afsanna • aftanákeyrsla • aftanívagn • atferli • áburður • framá- maður • framkoma • framhjáhald • framícall • frammistaða • framúrakstur • fyrir- framgreiðsla • fráfarur • fyrirskipun • hjáseta • innantökur • innihalda • innivera • innlendur • íhuga • meðmæli • millifæra • mótdrægur • svolítill • samanstanda • tilburðir • undanfari • uppáhald • uppástunga • uppgjöf • uppgreiðsla • utanumhald • uppiskroppa • útafakstur • útasetning • útför • útilega • viðkoma • viðkvæmur • viðurlög • yfirmaður

aðalinngangur • algóður • allgóður • andstæðingur • auðsveipur • endurúthluta • for- maður • frumstæður • fullmikill • gagnstæður • gegndrepa • gerbreyta • gjörbreyta • hálfundarlegur • jafnlyndur • jafnvægi • langstærstur • meginágreiningur • megin- land • meginregla • misbjóða • misheppnaður • ósannindi • samskeyti • sérframboð • sífelldur • vanvirða • torlæs • vanmegnugur • öndverður • örmagna

2.1.3 Áhersluforliðir.

Oft er nafnorði í eignarfalli skeytt framan við nafnorð, lýsingarorð eða atviksorð til að auka vægi eða herða á merkingu þess:

afbragðsmaður • ágætismaður • aftakaveður • blæjalogn • fjöldamargir • forkunnar-
fagur • furðugóður • myndardrengur • óhemjuilla • óhemjuvandaður • óskapahiti •
óvenjugóður • undragóður • úrvalshveiti

2.1.4 Ritun í aðskildum orðum.**2.1.4.1 Orðasambönd með fyrri lið í þágufalli.**

Orðasambönd með fyrri lið í þágufalli eru yfirleitt rituð í tveimur orðum.

fjöðrum fenginn • goðum líkur • sigri hrósandi

2.1.4.2 Heiti íslenskra fornsagna.

Samkvæmt hefð eru heiti íslenskra fornsagna rituð í aðskildum orðum.

Bárðar saga • Brennu-Njáls saga • Breta saga • Egils saga Skalla-Grímssonar • Ólafs
saga Tryggvasonar • Ögmundar þáttur dytts

2.2 Forliðir.

Orðin *afar*, *of* og *ofur* skal rita áföst nafnorðum og sagnorðum en laus frá lýsingarorðum og atviksorðum. Einnig er heimilt að rita *jafn* laust frá lýsingarorðum og atviksorðum:

afarkostir	afar vel, afar stór
offramleiðsla, ofnota	of oft, of lítill
ofurmenni	ofur glaðlega, ofur einfaldur

Hann hefur aldrei verið jafn góður (einnig: jafngóður) og núna.

Jóna fór jafn oft (einnig: jafnoft) til Akureyrar og Jón.

2.3 Lýsingarorð dregin af sögn.

Rita skal í einu orði lýsingarorð sem dregin eru af sögn og hafa atviksorð sem fyrri lið:

áðurgreindur • áðurnefndur • eftirágreiddur • eftirfarandi • eftirfylgjandi • eftir-
komandi • eftirlifandi • framanritaður • framansagður • framkominn • framúrskar-
andi • fullunninn • fyrirframákveðinn • fyrrgreindur • fyrrnefndur • fyrirtalinn • heitt-
elskaður • innilokaður • niðursokkinn • núgildandi • næstkomandi • næstliðinn •
ofandottinn • ofangreindur • ofannefndur • ofantalinn • óviðkomandi • saman-
saumaður • síðastliðinn • skjótafgreiddur • sundurgrafinn • svofelldur • svohljóðandi
• svokallaður • svonefndur • tilsettur • undanfarandi • undanfarinn • uppáfallandi •
uppáklæddur • uppiliggjandi • uppistandandi • uppstoppaður • utanaðkomandi •

utanaðsteðjandi • utanáliggjandi • úrsérgenginn • útafliggjandi • útúrdrukkinn •
yfirstandandi • þágildandi

Þegar skýr áhersla er á hverjum lið og hægt er að breyta orðaröð án þess að grunmerking liða breytist þá eru þessi sambönd ekki rituð sem ein heild.

áður afskrifað • vel greiddur • vel syndur • þar að lútandi • þar af leiðandi

2.4 Töluorð og fornöfn.

2.4.1 Sambönd töluorða.

Orðasambönd með töluorðum eru rituð í aðskildum orðum.

átján barna faðir • eins hreyfils flugvél • eitt hundrað þrjátíu og sjö • fimm þúsund
króna seðill • fjórða parts nóta • fyrsta maí ganga • nítjándu aldar skáld • sautjándi
júni hátíðarhöld • sjö vikna fasta • tólf spora kerfi • tuttugu og tveir • tveggja flokka
fyrirkomulag • tvö þúsund þrjú hundruð fimmtíu og níu • sjötugasti og annar • tvö
þúsund fjögur hundruð sextugasti og fyrsti • þriggja daga skegg

Einstaka sinnum renna þó töluorð og nafnorð í eignarfalli í eina heild með eftirfarandi nafnorði
þannig að heildarmerking orðsins verður önnur en einstakra liða.

fimmaurabrandari • sjómílnaskór • Sjöorðabókin • þúsundblaðarós • þúsundþjala-
smiður

2.4.2 Sambönd fornafna.

Fornafnasambönd eru rituð aðskilin.

annar hver • annar hvor • annar tveggja • hvor tveggja

2.5 Aukafallsliðir.

Ýmis fallorð í aukafalli með atvikslega merkingu skal rita í samræmi við uppruna, þ.e. hvert orð út
af fyrir sig. Þau vísa gjarnan til tíma, staðar eða háttar.

lítills háttar • meiri háttar • mikils háttar • minni háttar • þess háttar

alls konar • einhvers konar • eins konar • hvers konar • margs konar • nokkurs konar
• sams konar • tvenns konar • ýmiss konar

alls kostar

alls kyns • hvers kyns • margs kyns • þess kyns

eitt sinn

einhverju sinni • einu sinni • hverju sinni • nokkru sinni

alls staðar • annars staðar • einhvers staðar • nokkurs staðar • sums staðar

einhvern tíma(nn) • nokkurn tíma(nn)

annars vegar • hins vegar

einhvern veginn • engan veginn • nokkurn veginn

Orðið *megin* er ritað áfast undanfarandi nafnorði ef nafnorðið er samnafn án greinis.

aðaldyramegin • bakborðsmegin • bakdyramegin • bílstjóramegin • brekkumegin • farþegamegin • gjaldamegin • hlémegin • karlamegin • kvennamegin • sjávarmegin • sólarmegin

Annars er orðið *megin* ritað laust frá undanfarandi orði.

austan megin • báðum megin • réttum megin • sunnan megin • vitlausum megin • þeim megin • þín megin • Þýskalands megin • öðrum megin • öðrum hvorum megin

2.6 Atviksorð og forsetningar.

2.6.1 Samband atviksorðs með öðru atviksorði eða forsetningu.

Atviksorð geta myndað merkingarlega heild með öðru atviksorði eða forsetningu. Meginreglan er að rita hvert orð út af fyrir sig.

aftur í • á meðal • á milli • baka til • enn þá • enn fremur • fram hjá • fram úr • fyrir fram • hér með • inn í • niður frá • norðan til • suður í • sunnan til • sunnan við • utan um • út af • út frá • út undan • yfir um • þar að auki

Frá þessu eru þrjár undantekningar:

áfram • meðfram • umfram

2.6.2 Forsetning og stýrður liður.

Forsetningu skal rita lausa frá því orði sem hún stýrir falli á, hvort sem hún fer á undan því eða eftir.

hvers vegna • þess vegna • vegna þess • til þess að • af því að

2.7 Samtengingar.

Ef samtenging er orðin til úr fleiri en einu orði skal rita hvert orð út af fyrir sig.

af því að • áður en • eftir að • enda þótt • fyrr en • heldur en • hvaðan er • hvaðan sem • hvar sem • hvert sem • með því að • svo að • til þess að • úr því að • þangað sem • þar eð • þar sem • þó að • því að

2.8 Valfrelsi.

2.8.1 Orðasamband eða hugtak.

Ekki er alltaf greinilegt hvenær tvö orð eða fleiri hafa runnið saman í eina heild. Tvö orð geta myndað eina heild þegar þau sameinast þriðja orði í einu hugtaki með einni aðaláherslu fremst. Þá eru öll orðin oft rituð sem ein heild.

2.8.2 Fyrri liður er atviksorð.

Valfrjálst er hvort nokkur orð eða orðasambönd með atviksorði og nafnorði í eignarfalli eru rituð í einu eða tveimur orðum. Ef orðasambandið er hluti af frekari samsetningu eru öll orðin ávallt rituð sem ein heild.

innan bæjar	innanbæjar	innanbæjarmaður
innan lands	innanlands	innanlandsflug
neðan jarðar	neðanjarðar	neðanjarðarlest
utan borðs	utanborðs	utanborðsmótor
utan húss	utanhúss	utanhússmálning
utan skóla	utanskóla	utanskólanemandi

Þegar valið er milli ritháttarins *innan bæjar* o.s.frv. og *innanbæjar* o.s.frv. er mælt með því að áhersla fái að ráða; sé skýr áhersla á síðari lið er mælt með rithætti í tveimur orðum.

2.8.3 Fyrri liður er lýsingarorð.

Valfrjálst er hvort nokkur sambönd lýsingarorðs og nafnorðs eru rituð í einu eða tveimur orðum. Ef orðasambandið er hluti af frekari samsetningu eru öll orðin ávallt rituð sem ein heild.

Gamla testamentið	Gamlatestamentið	Gamlatestamentisspámaður
heiðinn dómur	heiðindómur	
hægri flokkur	hægri flokkur	hægri flokkastjórn
hægri fótur	hægri fótur	hægri fótarkálfí
hægri menn	hægri menn	
hægri stjórn	hægri stjórn	
kristin fræði	kristin fræði	kristin fræðikennari
kristinn dómur	kristin dómur	kristin dómsfræðsla
litli fingur	litli fingur	litla fingursnögl
meiri hluti	meiri hluti	meiri hlutastjórn
mikli hvellur	mikli hvellur	mikla hvellskenningin
æðsti prestur	æðsti prestur	æðsta preststíð

Þegar valið er milli ritháttarins *Gamla testamentið* o.s.frv. og *Gamlatestamentið* o.s.frv. er mælt með því að áhersla fái að ráða; sé skýr áhersla á síðari lið er mælt með rithætti í tveimur orðum.

2.9 Áhrif setningarlegrar stöðu.

Orð og orðasambönd geta fengið mismunandi áherslu eftir því hvar þau standa í setningu. Þetta á til dæmis við lýsingarorð og lýsingarhætti sem eðlilegt virðist að rita í einu orði þegar þau standa sem einkunn með nafnorði, en í tveimur orðum þegar þau gegna hlutverki sagnfyllingar.

Hafrannsóknaskipið Árni Friðriksson er **svo nefnt** því að við vildum heiðra minningu hins þekkta fiskifræðings og frumkvöðuls í hafrannsóknunum. – Í skipinu er **svonefndur** fellikjölur sem hægt er að slaka nokkra metra niður úr botni skipsins.

3. *é, je* OG *e*

3.1

Þar sem *je* heyrir í framburði er ýmist ritað *é, je* eða *e*. Í flestum tilvikum er ritað *é*, en um undantekningar frá því er fjallað í 3.2–3.4.

3.2 *é* er almenna reglan.

Ritað er *é* fyrir hljóðasambandið *je* þar sem í eldra máli var (oftast nær) langa sérhljóðið *é*, til dæmis:

ég • él • fé • fékk • féll • hérað • mér • sér • séra • vér • vél • þér

3.3 *je* er ritað í upphafi aðkomaorða og í fleirtölu nafnorða sem enda á *-jandi*.

3.3.1

Ritað er *je* í upphafi nokkurra orða af erlendum uppruna:

je minn • Jemen • jen • Jenna • Jenný • Jens • jeppi • Jeremías • Jesaja • Jesper • jesúítí • Jesús • jesúsa (sig)

3.3.2

Ritað er *je* í fleirtölu nafnorða sem í eintölu enda á *-jandi* og í fleirtölu orðsins *ffjandi*:

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	byrjandi	seljandi	syrgjandi	sækjandi	þiggjandi	fjandi
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	byrjendur	seljendur	syrgjendur	sækjendur	þiggjendur	fjendur
	ÞF. (<i>um</i>)	byrjendur	seljendur	syrgjendur	sækjendur	þiggjendur	fjendur
	ÞGF. (<i>frá</i>)	byrjendum	seljendum	syrgjendum	sækjendum	þiggjendum	fjendum
	EF. (<i>til</i>)	byrjenda	seljenda	syrgjenda	sækjenda	þiggjenda	fjenda

3.4 *e* er ritað á eftir *k* og *g*.

Ritað er *ke* og *ge* þó að *j*-hljóð heyrir í framburði:

kefli • kekkjóttur • kela • kelda • ker • kex
gedda • gel • geldfé • gemsi • gen • gera • geta

Undantekning er *két* sem ritað er með *é*, en má þó einnig rita *kjet* (sbr. 3.5.1). Um *ke* og *ge* er einnig fjallað í 10.

3.5 Valfrelsi.

3.5.1 Orðin *két*, *smér*, *fégur* eða *kjet*, *smjer*, *ffjegur*.

Valfrjálst er hvort ritað er *két*, *smér*, *fégur* eða *kjet*, *smjer* og *ffjegur*. Ritháttur með *je* endurspeglar að í þessum orðum hefur gamalt *jö* orðið *je* (sbr. *kjöt*, *smjör*, *ffjögur*). Ritháttur með *é* er hins vegar í samræmi við almenna reglu um táknun hljóðasambandsins *je*.

3.5.2 *eta* eða *éta*.

Valfjálst er hvort ritað er *eta* eða *éta* en blæbrigðamunur þykir á merkingunni.

3.5.3 *vefengja* eða *véfengja*.

Valfjálst er hvort ritað er *vefengja* eða *véfengja*.

3.5.4 Nokkur mannanöfn.

Nokkur mannanöfn eru ýmist rituð með *é* eða *e/je* þó að *é* sé algengara:

Gréta eða *Greta*

Grétar eða *Gretar*

Pétur eða *Pjetur*

Eðlilegt er að taka tillit til vilja nafnbera í þessu efni.

3.5.5 Þátíð sagnanna *gróa*, *núa* (*gnúa*), *róa* og *snúa*.

Valfjálst er hvort þátíð sagnanna *gróa*, *núa* (*gnúa*), *róa* og *snúa* er rituð með *e* eða *é*:

greri/gréri • neri/néri • reri/réri • sneri/snéri

Ritháttur með *e* er í samræmi við uppruna, en *é* fylgir nútímaframburði.

4. SÉRHLJÓÐAR Á UNÐAN *ng* OG *nk*

4.1

Víðast hvar á landinu er nú borinn fram breiður sérhljóði á undan *ng* og *nk*. Stafsetning miðast hins vegar við eldri framburð sem enn tíðkast að nokkru leyti á Vestfjörðum.

4.2 *a, e, i/y, u* og *ö* á undan *ng/nng* og *nk/nnk*.

Á undan *ng* og *nk* er ritað *a, e, i/y, u* og *ö* þótt borið sé fram *á, ei, í, ú* og *au*.

ang	angi • banginn • einangra • fangelsi • hanga • langa • Mangi • rangali • slanga • svangur • tangó • vangi • þang
ank	ankeri • banki • blankalogn • dankast • franki • kankvís • planki • skankar • tankur • vankaður
eng	brengr • drengur • engifer • englar • gengur • hengsli • kengur • ílengja • lengi • rengla • slengja • sprengja • tengdur • þrengsli
enk	krenkja • skenkja • skenkur • þenking
ing	Alþingi • aumingi • bingó • bringa • dordingull • fingur • glingur • hringur • -ing (til dæmis <i>æfing</i>) • Ingólfur • kringing • ringlaður • stingur • svings
yng	dyngja • lyng • syngja • þyngd • ynging
yngg	kynngi
ink	finka • klink • linkur • linkulegur • minkur • pinkill • pinkulítill • sink • tinktúra • vinka
innk	minnka
yнк	dynkur
yнкk	þynnka
ung	lunga • klungur • ungur • þungur
unk	aðjunkt • bunki • lunkinn • sunka
öng	göng • göngur • löng • spöng • þröngur
önk	fönk • hönk • þjönkur • pönkari • tönkum (af <i>tankur</i>) • þönkum (vera í þungum þönkum, af <i>þanki</i>)

Skrifa skal hins vegar breiðan sérhljóða á undan *ng* og *nk* ef uppruni styður það.

brúnka (af *brúnn*) • jánka (af *já*) • kveinka (af *kvein*) • sínkur (af *sín*) • Sveinki (af *Sveinn*) • Svínka (af *svín*)

rángirni (*rán|girni*) • túngarður (*tún|garður*) • vinkona (*vinur|kona*)

Athugið að ritað er *hégum, -uð, -u* (þátíð fleirtölu af sögninni *hanga*).

4.3 *o, ó* og *æ* á undan *ng* og *nk*.

Aðrir stafir á undan *ng* og *nk* eru alltaf ritaðir í samræmi við framburð.

ong	bongótromma • gong • Hong Kong • kongóskur • kvongast • Mongólía • sarong
onk	bronkítis • konkretljóð • tonkabaun
óng	kónguló • kóngur
ónk	tjónkun • þjónka
æng	Klængur • sæng • vængja
ænk	frænka • grænka • vænkast

Þetta gildir einnig í samsettum orðum:

bóngóður (*bón + góður*) • tónkvísl (*tón + kvísl*) • grængresi (*græn + gresi*) • grænkál (*græn + kál*)

5. SÉRHLJÓÐAR Á UNÐAN *gi* OG *gj*

5.1

Ólíkum sérhljóðum er haldið aðgreindum í rithætti á undan *gi* og *gj* þótt munur þeirra heyrst aðeins í máli lítils hluta landsmanna.

Ritháttur	Framburður	Dæmi
a eða æ	æ/aj	agi – ægir
e eða ei	ei/ej	vegi (af <i>vegur</i>) – leigja
i eða í	í/ij	stigi – vígi
y eða ý	í /ij	lygi – drýgja
ö eða au	au/öj	lögín (af <i>lög</i>) – laugin (af <i>laug</i>)
o	oj	bogi
u	uj	hugi

Oftast má finna upprunalegt sérhljóð með því að finna stofn orðsins, með því að skoða aðrar beygingarmyndir þess eða leita skyldra orða þar sem sérhljóðið er ekki á undan *gi* eða *gj*. Þar heyrst hvort rita á grannan eða breiðan sérhljóða.

Þegar borið er fram skýrt *ó* eða *ú* á undan *gi* eða *gj* er ritað svo, til dæmis *krógi*, *nógir* (af *nógur*), *múgi*, *smjúgi* (af *smjúga*).

Athugið að þegar ritað er *gi* og *gj* heyrst *g*-hljóðið ekki, heldur *j*. Það þarf því að leita þess í öðrum myndum, sjá **8**.

5.2 Fallorð.

Finna þarf beygingarmynd eða skylt orð þar sem sérhljóðið er ekki á undan *gi* eða *gj*.

Grannur sérhljóði: agi (sbr. *aga*) • hagi (sbr. *haga*) • hagir (sbr. *hagur*) • lagi (sbr. *lag*) • laginn (sbr. *lagnir*, *laga*) • magi (sbr. *maga*) • ragir (sbr. *ragur*) • degi (sbr. *dag*) • duglegi (sbr. *duglegur*) • fallegir (sbr. *fallegur*) • feginn (sbr. *fegnir*, *fagna*) • legi (sbr. *lögur*) • leiðinlegir (sbr. *leiðinlegur*) • tregir (sbr. *tregur*) • þegi (sbr. *þega*, til dæmis *blóðþega*) • landsiginu (sbr. *landsig*) • stigi (sbr. *stiga*) • boginn (sbr. *bognir*) • logi (sbr. *loga*) • togið (sbr. *tog*) • vogi (sbr. *vog*, *vogur*) • áhugi (sbr. *áhuga*) • duginn (sbr. *dug* (af *dugur*)) • flugi (sbr. *flug*) • kunnugir (sbr. *kunnugur*) • tuginn (sbr. *tugur*) • flygildi (sbr. *flug*, *flygi* (af *fljúga*)) • lygi (sbr. *lygar*) • lyginn (sbr. *lygnir*, *lygar*) • drögin (sbr. *drög*) • fjörugir (sbr. *fjörugur*) • lögin (sbr. *lög*) • sögin (sbr. *sög*)

Breiður sérhljóði: stíginn (sbr. *stígur*) • bljúgir (sbr. af *bljúgar*) • hægir (sbr. *hægur*) • sæginn (sbr. *sægur*) • drauginn (sbr. *draugur*) • laugin (sbr. *laug*) • deigið (sbr. *deig*) • leigjandi (sbr. *leiga*) • seigur (sbr. *seigur*) • teigirnir (sbr. *teigur*) • veiginn (sbr. *veigur*) • teyginn (sbr. *teygnir*) • teygja (sbr. *taug*)

Ýmist er ritað *tagi* eða *tæi* í af (*ymsu/sama/þessu*) *tagi/tæi*.

Athugið að stundum gefa aðrar beygingarmyndir eða skyld orð ekki nægar eða réttar vísbendingar. Í eftirfarandi orðum er til dæmis ritaður grannur sérhljóði í öllum beygingarmyndum: *laginn, spegill, snigill, tygja, aktygi, Reginn, Huginn*.

5.3 Veikar sagnir og núþálegar sagnir.

Finna þarf nafnhátt eða aðra orðmynd þar sem sérhljóðið er ekki á undan *gi* eða *gj*.

Grannur sérhljóði: lagið (sbr. *laga*) • sagið (sbr. *saga*) • megir (sbr. *mega*) • segi (sbr. *segði, sagt*) • þegið (sbr. *þagði, þegði*) • sligið (sbr. *sliga*) • sogi (sbr. *soga*) • togið (sbr. *toga*) • athugi (sbr. *athuga*) • dugir (sbr. *duga*) • ryksugið (sbr. *ryksuga*)

Breiður sérhljóði: vígja (sbr. *vígði*) • lógir (sbr. *lóga*) • bægja (sbr. *bægði*) • flægi (sbr. *flá, (hann) flær*) • hlægja (sbr. *hlægði, athugið hlæja* er önnur sögn) • hægi (sbr. *hægja*) • lægir (*lægja*) • ægja, ægi (sbr. *ægði*) • eigið (sbr. *eiga*) • eygja (sbr. *eygði*)

5.4 Sterkar sagnir.

Af 1. kennimynd sterkra sagna sést hvort rita á grannan eða breiðan sérhljóða á undan *gi* í nútíðarmyndum þeirra, en af 3. kennimynd má leiða rithátt sérhljóða í viðtengingarhætti þátíðar og lýsingarhætti þátíðar.

Kennimyndir sterkra sagna má finna með því að setja sögnina í samhengi:

Sterkar sagnir: **að** bíta – **ég** beit – **við** bitum – **ég** hef bitið

1. kennimynd	3. kennimynd	nútíðarmyndir	viðtengingarháttur þátíðar	lýsingarháttur þátíðar
hníga	hnigum	hnígið, hnígi	hnigi, hnigjum	hniginn
míga	migum	mígið, mígi	migi, migjuð	miginn
síga	sigum	sígið, sígi	sigi, sigjum	siginn
stíga	stigum	stígið, stígi	stigi, stigjum	stiginn
fljúga	flugum	fljúgið, fljúgi	flygi, flygjum	floginn
ljúga	lugum	ljúgið, ljúgi	lygi, lygjuð	loginn
sjúga	sugum	sjúgið, sjúgi	sygi, sygjuð	soginn
smjúga	smugum	smjúgið, smjúgi	smygi, smygjum	smoginn

Í nokkrum sögnum gefa kennimyndirnar ekki skýra leiðsögn um þátíðarmyndir. Þær þarf að læra sérstaklega:

1. kennimynd	3. kennimynd	nútíðarmyndir	viðtengingarháttur þátíðar	lýsingarháttur þátíðar
draga	drógum	dragðið, dragi	drægi	dreginn
vega	vógum	vegið, vegi	vægi	veginn
liggja	lágum	liggið, liggja	lægi	leginn
þiggja	þágum	þiggið, þiggi	þægi	þeginn
slá	slógum	sláið, slái	slægi	sleginn
hlæja	hlógum	hlæðið, hlæi	hlægi	hleginn

6. *y, ý, ey***6.1**

Í eldri íslensku var í framburði gerður greinarmunur á *i, í, ei* og *y, ý, ey*. Þessi munur er nú horfinn úr framburði en er enn haldið í stafsetningu. Við stafsetningu þarf því að hyggja að uppruna orða og skyldleika við önnur orð.

6.2 Aðalregla.

Oft má hafa stuðning af skyldum orðum og orðmyndum og þá er aðalreglan þessi:

y er ritað þar sem *o, u, ju* er að finna í skyldum orðum og orðmyndum

ý er ritað þar sem *ú, jú, jó* er að finna í skyldum orðum og orðmyndum

ey er ritað þar sem *au* er að finna í skyldum orðum og orðmyndum

6.2.1 *y* er ritað þar sem *o, u, ju* er að finna í skyldum orðum og orðmyndum, eins og hér er sýnt með nokkrum dæmum:

y	o
kyssa • kyssilegur	koss
hryssa	hross
syfja • syfjaður • syfjulegur	sofa
synir	sonur
fyl • fylfull	folald
fyrna • fyrnd • fyrndur	forn
hyrna • hyrning	horn
lygn • lygna	logn
tyrfa	torf
þyrping • þyrpast	þorp

y	u
fullri • fullstur • fylla • magafylli	fullur
grynri • grynnstur • grynni • ógrynri	grunnur
þyngri • þyngstur • þyngja • þyngsli	þungur
brynna • brynning	brunnur
dylja	dulur
gylling • gylla	gull
lygi • lygari	lugu (af <i>ljúga</i>)
ryk	ruku (af <i>rjúka</i>)
þylja	þula, þulur
þytur	þutu (af <i>þjóta</i>)

y	ju
byggi	bjuggu
hyggi	hjuggu

6.2.2 *y* er ritað þar sem *ú, jú, jó* er að finna í skyldum orðum og orðmyndum, eins og hér er sýnt með nokkrum dæmum:

<i>y</i>	<i>ú</i>
hýsa • hýsi • hýsing	hús
rýma • rými • rýming	rúm
fýla • fylgur	fúll
hýða • hýði • hýðing	húð
rýna • rýni • rýning	rún
býli • býfluga	bú
sýra	súr
sýta	sút

<i>y</i>	<i>jú</i>
dýpi	djúpur
fýkur	fjúka
mýkt • mýking	mjúkur
rýkur	rjúka
sýki • sýkill	sjúkur

<i>y</i>	<i>jó</i>
sýna • sýni • sýning	sjón
lýsa • lýsi • lýsing	ljós
frýs	frjósa
kýs	kjósa
þýfi	þjófur
þýtur	þjóta

6.2.3 *ey* er ritað þar sem *au* er að finna í skyldum orðum og orðmyndum, eins og hér er sýnt með nokkrum dæmum:

<i>ey</i>	<i>au</i>
dreyma • dreyminn	draumur
reykur • reykja • reyking	rauk (af <i>rjúka</i>)
leysa • leysing	laus
deyfa • deyfð	daufur
eygja	auga
deyða	dauður
feykja	fauk (af <i>fjúka</i>)
keypti	kaupa, kaup
teygja	taug
þeyta	þaut (af <i>þjóta</i>)

6.3

Athugið sérstaklega viðtengingarhátt þátíðar sterkra sagna sem dreginn er af 3. kennimynd (þátíð fleirtölu). Ef 3. kennimynd hefur rótarsérhljóðið *u* fær viðtengingarháttur þátíðar *y*, eins og hér er sýnt með nokkrum dæmum.

1. KENNIMYND nafnháttur	2. KENNIMYND þátíð eintölu	3. KENNIMYND þátíð fleirtölu	4. KENNIMYND lýsingarháttur þátíðar
brjóta	braut	brutum	brotið

↓

(þótt ég) brjóti

↓

(þótt ég) **bryti**

1. KENNIMYND nafnháttur	2. KENNIMYND þátíð eintölu	3. KENNIMYND þátíð fleirtölu	4. KENNIMYND lýsingarháttur þátíðar
binda	batt	bundum	bundið

↓

(þótt ég) bindi

↓

(þótt ég) **byndi**

1. KENNIMYND nafnháttur	2. KENNIMYND þátíð eintölu	3. KENNIMYND þátíð fleirtölu	4. KENNIMYND lýsingarháttur þátíðar
kjósa	kaus	kusum	kosið

↓

(þótt ég) kjósi

↓

(þótt ég) **kysi**

1. KENNIMYND nafnháttur	2. KENNIMYND þátíð eintölu	3. KENNIMYND þátíð fleirtölu	4. KENNIMYND lýsingarháttur þátíðar
finna	fann	fundum	fundið

↓

(þótt ég) finni

↓

(þótt ég) **fyndi**

6.4 Önnur orð.

Oft getur þó reynst örðugt að finna skyld orð eða orðmyndir sem skorið geti úr um hvort rita skuli *i* eða *y*, *í* eða *ý*, *ei* eða *ey* og þá er nauðsynlegt að leita til orðabóka.

6.5 Nokkur samhljóða orð.

Sérstaka gát þarf að hafa þar sem til eru tvö samhljóða orð með ólíka merkingu og ólíkan rithátt, eins og sýnt er með nokkrum dæmum hér að neðan.

<i>hiði</i> 'bæli'	<i>hýði</i> , bananahýði (sbr. <i>húð</i>)
<i>kirtill</i> (liffæri), skjaldkirtill	<i>kyrtill</i> (flík), fermingarkyrtill
<i>leiti</i> 'hæð, hól', á næsta leiti	<i>leyti</i> , að ýmsu leyti, fyrir mitt leyti
<i>skin</i> , sólskin, skin og skúrir (sbr. <i>skína</i>)	<i>skyn</i> 'vit; tilgangur', gefa eitthvað í skyn, skyni skroppinn
<i>tína</i> 'safna', tína ber, fólk fór að tínast burtu	<i>týna</i> 'glata, missa', týna einhverju niður, týna vitinu (sbr. <i>tjón</i>)
<i>eyði</i> 'grandi'	<i>eyði</i> (sbr. <i>auður</i>), leggjast í eyði

7. *f*EDA *v***7.1 Aðalregla.**

Skýr munur er oftast á framburði *f* og *v* í upphafi orða og upphafi síðari liðar í samsettum orðum. Inni í orði fellur framburður þeirra hins vegar oftast saman. Í sumum aðkomuorðum og nöfnum heyrir þó munur á framburði þessara hljóða inni í orði og er þá framburði fylgt um ritun.

Í upphafi orðs eða upphafi síðari liðar í samsetningu => ritað er eftir framburði (sjá 7.2)

Ef *f* eða *v* inni í orði heyrir eingöngu í sumum beygingarmyndum => ritað er *v* (sjá 7.3.1)

Ef vafahljóðið er í viðskeyti => ritað er *v* (sjá 7.3.2)

Ef *f* eða *v* er inni í orði, tilheyrir rót og helst í allri beygingu => ritað er *f* (sjá 7.3.3)

f eða *v* í aðkomuorðum => yfirleitt er fylgt framburði um ritun (sjá 7.3.4)

Ef vafahljóðið er á undan *g* eða *k* => ritað er eftir uppruna (sjá 7.3.5)

7.2 *f* eða *v* í upphafi orðs eða upphafi síðari liðar í samsetningu: ritun fer eftir framburði.

Ritað er *f* eða *v* eftir framburði í upphafi orðs eða upphafi síðari liðar í samsetningu.

fara – vara

fer – ver

ferð – verð

fíl – víl

fæla – væla

ófæra – óværa

tilboðsferð – tilboðsverð

7.3 *f* eða *v* inni í orði.

Inni í orði fellur framburður *f* og *v* yfirleitt saman og er þá ekki hægt að hafa stoð af framburði við ritun (sjá þó 7.3.4). Eftirfarandi reglur eru um ritun slíkra vafahljóða.

7.3.1 Ef *v*-hljóð heyrir eingöngu í sumum beygingarmyndum skal rita *v*.

Ef *v*-hljóð heyrir eingöngu í sumum beygingarmyndum skal rita það með *v*.

mávi, mávar (af *már*) • sjávar (af *sjár*) • snævi, snævar (af *snær*) • stöðvar, stöðvum, stöðva (af *stöð*) • sævi, sævar (af *sær*) • sölvum, sölva (af *söl*) • söngvar, söngvum, söngva (af *söngur*) • örvar, örvum, örva (af *ör*)

7.3.2 Ef *v*-hljóð heyrir í viðskeyti skal rita *v*.

Í viðskeytum orða skal rita *v*. Dæmi um orð með viðskeyti eru *höggva* (sbr. *högg*) og *frævill* (sbr. *fræ*).

atgervi • Böðvar • bölv • bölv • fjörvi • frævill • frævun • fölskvi • glöggva • gervi • gerviefni • hrökkva • hvaðanæva • höggva • klökkvi • mjölvi • myrkvi • myrkvun •

mölva • möskvi • njörva • Njörvi • nýsnævi • nökkvi • ofurölvi • rökkva • Röskva • skrökva • slæva • slökkvari • slöngva • stöðvun • stökkva • Tryggvi • tvisvar • tölva • uppgötvun • vöðvi • vökvi • völva • Yngvi • þrisvar • þröngva • ölvaður • örva

7.3.3 Ef *v*-hljóð tilheyrir rót skal rita *f*.

Skrifa skal *f* ef vafahljóð inni í orði tilheyrir rót og helst í öllum myndum orðsins.

andæfa • arfi • auðæfi • álfur • efstur • erfiður • gæfa • hafa • hrjúfur • hverfa • kálfur • leyfi • lófi • morfin • skræfa • öræfi

Athugið að ritað er *æva-*, *ævagamall*, *ævi*, *ævinlega*, *ævintýri*.

Hliðarmynd við *már* er *máfur* (*máf*, *máfi*, *máfs*).

7.3.4 Í aðkomuorðum fer ritun *f* og *v* eftir framburði.

Í aðkomuorðum er stundum munur á framburði *f(f)* og *v* inni í orði á milli sérhljóða eða á eftir samhljóði. Yfirleitt er fylgt framburði við ritun: Þegar *f* er borið fram skal rita *f* en annars *v*.

Afrika • efidrín • endorfin • grafík • katastrofa • safir • slaufa (einnig *slauffa*) • sófi (einnig *sóffi*) • sýfilis

buff • diffra • gaffall • giraffi • graffari • gúffa • kaffi • koffort (einnig *kofort*) • múffa • offra • ríffill • saffran • siffon • skúffa • Soffia • töffari

aktívur • akvamarín • avókadó • bavíani • bevis • bolséviki • bossanóva • bravó • dívan • dravídi • Eva • evra • Evrópa • farvi • gvava • Júgóslavía • kavalér • kíví • levíti • Malaví • Moldavía • óliva (einnig *ólifa*) • privat • próvólónesostur • revía • savannabelti • salvi • skavanki • slavi • Taívan

Ýmsar undantekningar eru þó frá því að framburði sé fylgt um ritun aðkomuorða, til dæmis *trafali*, *moldóvskur*, *nevtróna*.

7.3.5 Ef *v*-hljóð fer á undan *g* skal fara eftir uppruna um ritun þess.

Ef *v*-hljóð fer á undan *g* inni í orði er ritað *f* ef það er í stofninum sem orðið er leitt af:

göfga, göfgi (af *göfugur*) • höfgi (af *höfugur*) • lífga, lífgun (af *líf*) • laufgast (af *lauf*) • þýfga (af *þjófur*, sbr. *þýfi*)

Athugið að ritað er *v* í orðunum *frjónvga*, *frjónvgun* (af *frjór*) og *sljónvga* (af *sljór*) af því að *v*-hljóðið þar tilheyrði upprunalega viðskeyti.

7.4 *f* eða *v* í nöfnum.

Valfrjálst er hvort ritað er *v* eða *f* í eftirfarandi nöfnum:

Elva	Elfa
Elvar	Elfar
Gústav	Gústaf
Jörvi	Jörfi
Svava	Svafa
Svavar	Svafar

Nauðsynlegt er að gæta að þeim rithætti sem nafnberar viðhafa sjálfir.

7.5 *fl – bl – ffl – vl*.

Orð sem borin eru fram með *bl* eru vanalega rituð með *fl*.

afl • dauðyfli • dufl • Dyflinn • dýflissa • efla • fafla • fflast • kartafla • kefla • tafl •
truflun • vafla

Nokkur orð hafa ritháttinn *bl* og eru þau annaðhvort aðkomaorð, til dæmis *rúbla*, eða hljóðlíkingar, til dæmis *babl*.

babl • babla • Biblía • dobl • dobla • mubla • obláta • rúbla

Flest orð sem borin eru fram með *fl* inni í orði eru rituð með *ffl*.

karaffla (einnig *karaflla*) • múfflonfé • ríffla • rífflaður • rafflesía • taffla • triffli •
vaffla • vöfflujárn

Athugið að ritað er *teflon*.

Orðið *rövl* og skyld orð (*rövla*, *rövlari*) er ritað þannig.

7.6 *fn/m*.

Orð sem borin eru fram með *bn* eru rituð með *fn*. Undantekning er orðið *þybbni* og nokkrar beygingarmyndir lo. *þybbinn*.

áhöfn • efni • hrafn • höfn • jafn • nefna • ofn • rifna • safna • sofna • stofnun • svefn
• tyrfni

Í þátíð og lýsingarhætti þátíðar af sögnum með *fn* í nafnhætti skal rita *fn* þótt það sé borið fram sem *m*.

efndi, efnt (af *efna*)
hefndi, hefnt (af *hefna*)
nefndi, nefnt (af *nefna*)

Sama máli gegnir um nafnorð leidd með tannhljóðsviðskeyti af þessum sögnum, svo og hvorugkynið af lýsingarorðinu *jafn*.

efndir • hefnd • nefnd • jafnt

8. g.

8.1 Aðalregla.

Bókstafurinn *g* táknar ólík hljóð eins og heyrir til dæmis með samanburði orðanna *gala* og *laga*. Yfirlit yfir helstu tilbrigði:

grunur og *gefa*: Hér er lokhljóð, sem myndast þannig að tungan leggst alveg upp að gómnum örskamma stund og lokar þannig fyrir allt loftstreymi.

saga og *sagt*: Hér er önghljóðs-*g*, sem myndast þannig að loftið smýgur út gegnum öng (þrengsli) og nokkurs konar hvæs heyrir.

skóg og *birgðir*: Hér heyrir oft ekkert *g*-hljóð, eða mjög dauft.

segja, *laugin* og *skógi*: Hér heyrir *j*-hljóð.

Ekki heyrir alltaf munur á *g* og *gg* í framburði, til dæmis á undan öðrum samhljóða í *sagt* og *byggt*.

Í framburði geta *g* og *l* eða *n* í hljóðasamböndunum *gl* og *gn* víxlast og *g* orðið mjög ógreinilegt, til dæmis í *rigndi* og *sigldi*.

Reglur um ritun *g* eru nokkuð mismunandi eftir því hvort í hlut eiga nafnorð og lýsingarorð, veikar sagnir eða sterkar sagnir. Algengast er að rita *g* í öllum myndum orðs ef það heyrir í einhverri beygingarmynd þess, en oft þarf að leita skyldra orða. Í allmörgum sögnum er þó *g* í sumum beygingarmyndum en ekki öðrum. Gæta þarf sérstaklega að stafavíxlum og hljóðaumhverfi þar sem *g* er sérlega ógreinilegt.

8.2 *g* heyrir oft illa eða ekki á eftir *á*, *ó* og *ú*, einnig á undan *i* og *j*.

Á eftir *á*, *ó* og *ú* og á undan *i* og *j* þarf oft að leita að öðrum beygingarmyndum eða skyldum orðum til að finna hvort rita á *g*. Ef það dugir ekki þarf að leita til orðabóka.

Ef uppflettimynd nafnorða og lýsingarorða í orðabók hefur *g* er það ritað í öllum beygingarmyndum, til dæmis *bljúgir* af *bljúgur* og *hrúgur* af *hrúga*. Í flestum sögnum er ritað *g* í öllum myndum ef það heyrir í einhverri beygingarmynd eða finnst í skyldu orði. Athuga þarf sérstaklega þátíðarmyndir sagnanna *þiggja* (sjá **8.5.2**), *flá*, *slá* og *hlæja* (sjá **8.6.4**) og *draga*, *liggja* og *vega* (sjá **8.6.3**).

8.2.1 *g* eða ekki á eftir *á*, *ó* og *ú*.

Á eftir *á*, *ó* og *ú* heyrir *g* varla eða ekki. Það er til að mynda ekki framburðarmunur á orðunum *lóga* (‘aflífa’) og *lóa* (fugl). Athuga þarf sérstaklega að *f* getur líka verið ógreinilegt á eftir þessum hljóðum þannig að *lófa* (af *lófi*) hljómar líka eins og þessi orð. Leita þarf annarra beygingarmynda eða skyldra orða og oft þarf að styðjast við orðabók:

bljúgur • bjúga • fágaður • hógvær • hrúga • krógi • kúga • lóga • ljúga • lúga • nógur
• plága • skógur • slóg • þágufall

8.2.2 *g* eða ekki á undan *i* og *j*.

Á undan *i* og *j* heyrir ekki hvort *g* er í stofni. Ekki er framburðarmunur á orðunum *æi* (upphrópun) og *ægi* (þolfall/þágufall af *ægir*). Leita þarf annarra beygingarmynda eða skyldra orða:

baugi (sbr. *baugur*) • lygi (sbr. *lygar*, *lygasaga*) • leigjandi (sbr. *leiga*)

Ef skyld orð finnast ekki þarf að leita í orðabók, sbr. til dæmis *ægir*.

8.3 Stafavíxl verða í hljóðasamböndunum *gl* og *gn*.

Víxl *gl/lg* og *gn/ng*, með veikum framburði *g* eða brottfalli, verða einkum í þátíð veikra sagna, sbr. *sigldi*, *rigndi* (sbr. *sigla*, *rigna*). Ritháttur er þá eins og í nafnhættinum. Slík víxl koma einnig fyrir í fleiri orðum, til dæmis *gegndarlaus* (sbr. *gegna*). Sjá um stafavíxl í **20**.

8.4 Nafnorð og lýsingarorð: Ritað er *g* ef það heyrir í einhverri beygingarmynd orðs eða skyldum orðum.

8.4.1 Ef *g* heyrir í einhverri beygingarmynd orðs er það ritað í öllum beygingarmyndum með og án greinis:

		NAFNORÐ			
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	múgur	lygi	laug	laugin
	ÞF. (<i>um</i>)	múg	lygi	laug	laugina
	ÞGF. (<i>frá</i>)	múgi	lygi	laug	lauginni
	EF. (<i>til</i>)	múgs	lygi	laugar	laugarinnar
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	múgar	lygar	laugar	laugarnar
	ÞF. (<i>um</i>)	múga	lygar	laugar	laugarnar
	ÞGF. (<i>frá</i>)	múgum	lygum	laugum	laugunum
	EF. (<i>til</i>)	múga	lyga	lauga	lauganna

		LÝSINGARORÐ		
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	lágur	nógur	þægur
	ÞF. (<i>um</i>)	lágan	nógan	þægan
	ÞGF. (<i>frá</i>)	lágum	nógum	þægum
	EF. (<i>til</i>)	lágs	nógs	þægs
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	lágir	nógir	þægir
	ÞF. (<i>um</i>)	lága	nóga	þæga
	ÞGF. (<i>frá</i>)	lágum	nógum	þægum
	EF. (<i>til</i>)	lágra	nógra	þægra

Fleiri dæmi um orð þar sem *g* er ritað í öllum beygingarmyndum:

NAFNORÐ: dagur • deig • gagn • hagar • leg • logi • lögur • plógur • rúgur • sægur • tregi • víg

LÝSINGARORÐ: bljúgur • fagur • magur • nægur • ragur • slægur • viljugur

8.4.2 Ritað er *g* ef það heyrst í skyldu orði:

bágindi (sbr. *bágur*, *bágt*) • birgðir/birgða (sbr. *birgur*, *birgja*) • einvígi (sbr. *víg*) • fiskgengd (sbr. *ganga*) • gegndarlaus (sbr. *gegna*) • leigjandi (sbr. *leiga*) • þægindi (sbr. *þægur*)

8.5 Veikar sagnir: Ef *g* heyrst í einhverri kennimynd er það ritað í öllum beygingarmyndum, eins þótt hljóðavíxl eða brottfall verði í framburði.

Veikar sagnir enda á *-aði*, *-ði*, *-di* eða *-ti* í þátíð 1. persónu eintölu:

ég sagaði, ég sagði, ég samdi, ég synti.

Kennimyndir veikra sagna eru þrjár og þær má finna með því að setja sögnina í samhengi:

að saga – ég sagaði (í gær) – ég hef sagað

8.5.1 Ef *g* heyrst í einhverri kennimynd er það ritað í öllum beygingarmyndum:

NAFNHÁTTUR	ÞÁTÍÐ	LÝSINGARHÁTTUR ÞÁTÍÐAR	EINNIG
duga	dugði	dugað	dygði, dygðir, dygðuð o.s.frv.
leigja	leigði	leigt	leigjum, leigi, leigið o.s.frv.
segja	sagði	sagt	segjum, segi, segið o.s.frv.
þegja	þagði	þagað	þegjum, þegi, þegið o.s.frv.
sveigja	sveigði	sveigt	sveigjum, sveigi, sveigið o.s.frv.
rægja	rægði	rægt	rægjum, rægi, rægið o.s.frv.

8.5.2 Í þátíð heyrast tvö *g* ekki alltaf, ritháttur er oftast eins og í nafnhættinum:

NAFNHÁTTUR	ÞÁTÍÐ	LÝSINGARHÁTTUR ÞÁTÍÐAR
byggja	byggði	byggt
hugga	huggaði	huggað
skyggna	skyggndi	skyggnt
tyggja	tuggði	tuggið
tryggja	tryggði	tryggt
yggla	yggldi	ygglt

Undantekningar frá þessu eru sagnirnar *hyggja* og *leggja*, sem ritaðar eru með *g* í þátíð og *þiggja* sem beygist óreglulega:

FRAMSÖGUHÁTTUR	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	
ET.	1. (ég)	hygg	hugði	legg	lagði	þigg	þáði
	2. (þú)	hyggur	hugðir	leggur	lagðir	þiggur	þáðir
	3. (hann)	hyggur	hugði	leggur	lagði	þiggur	þáði
FT.	1. (við)	hyggjum	hugðum	leggjum	lögðum	þiggjum	þáðum
	2. (þið)	hyggið	hugðuð	leggið	lögðuð	þiggið	þáðuð
	3. (þeir)	hyggja	hugðu	leggja	lögðu	þiggja	þáðu

VIÐTENGINGARHÁTTUR	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	
ET.	1. (þótt ég)	hyggi	hygði	leggi	legði	þiggi	þægi
	2. (þótt þú)	hyggir	hygðir	leggir	legðir	þiggir	þægir
	3. (þótt hann)	hyggi	hygði	leggi	legði	þiggi	þægi
FT.	1. (þótt við)	hyggjum	hygðum	leggjum	legðum	þiggjum	þægjum
	2. (þótt þið)	hyggið	hygðuð	leggið	legðuð	þiggið	þægjuð
	3. (þótt þeir)	hyggi	hygðu	leggi	legðu	þiggi	þægju

8.5.3 Í þátíð geta *gl/lg* og *gn/ng* víxlast í framburði eða *g*-hljóðið horfið, ritháttur er þá eins og í nafnhættinum. Sjá **20**.

8.6 Sterkar sagnir: Yfirleitt heyrast í framburði hvort rita á *g* en frá því eru nokkrar undantekningar.

Sterkar sagnir eru endingarlausar í þátíð 1. og 3. persónu eintölu en enda á *-st* í þátíð 2. persónu eintölu: *ég beit* (1. persóna), *þú beist* (2. persóna), *hann/hún/það beit* (3. persóna).

Kennimyndir sterkra sagna eru fjórar sem finna má og þær má finna með því að setja sögnina í samhengi:

að bíta – ég beit – við bitum – ég hef bitið

8.6.1 Yfirleitt heyrast í framburði nafnháttar hvort rita á *g*:

1. KENNIMYND	2. KENNIMYND	3. KENNIMYND	4. KENNIMYND
hníga	hneig	hnigum	hnigið
síga	seig	sigum	sigið
stíga	steig	stigum	stigið
syngja	söng	sungum	sungið

Athugið að auk þátíðarmyndanna *hneig* og *steig* eru einnig til myndirnar *hné* og *sté*.

8.6.2 Í *fljúga*, *ljúga*, *sjúga* og *smjúga* er ritað *g* í öllum myndum þó að það sé ógreinilegt í nafnhætti og viðtengingarhætti:

1. KENNIMYND	2. KENNIMYND	3. KENNIMYND	4. KENNIMYND	EINNIG
fljúga	flaug	flugum	flogið	flygi, flygjum o.s.frv.
ljúga	laug	lugum	logið	lygi, lygjum o.s.frv.
sjúga	saug	sugum	sogið	sygi, sygjum o.s.frv.
smjúga	smaug	smugum	smogið	smygi, smygjum o.s.frv.

8.6.3 Í *draga*, *liggja* og *vega* er ekki ritað *g* í 2. kennimynd og öðrum myndum þátíðar eintölu í framsöguhætti.

1. KENNIMYND	2. KENNIMYND	3. KENNIMYND	4. KENNIMYND
draga	dró	drógum	dregið
liggja	lá	lágum	legið
vega	vó	vógum	vegið

Athugið þó að *g* er ritað í þátíð fleirtölu í framsöguhætti og í öllum myndum viðtengingarháttar.

FRAMSÖGUHÁTTUR		NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ
ET.	1. (ég)	dreg	dró	ligg	lá	veg	vó
	2. (þú)	dregur	dróst	liggur	lást	vegur	vóst
	3. (hann)	dregur	dró	liggur	lá	vegur	vó
FT.	1. (við)	drögum	drógum	liggjum	lágum	vegum	vógum
	2. (þið)	dragið	dróguð	liggið	lágðuð	vegið	vóguð
	3. (þeir)	draga	drógu	liggja	lágðu	vega	vógu

VIÐTENGINGARHÁTTUR		NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ
ET.	1. (þótt ég)	dragi	drægi	liggi	lægi	vegi	vægi
	2. (þótt þú)	dragir	drægir	liggir	lægir	vegir	vægir
	3. (þótt hann)	dragi	drægi	liggi	lægi	vegi	vægi
FT.	1. (þótt við)	drögum	drægjum	liggjum	lægjum	vegum	vægjum
	2. (þótt þið)	dragið	drægjuð	liggið	lægjuð	vegið	vægjuð
	3. (þótt þeir)	dragi	drægju	liggi	lægju	vegi	vægju

8.6.4 Í *flá*, *slá* og *hlæja* er ekki ritað *g* í 1. og 2. kennimynd:

1. KENNIMYND	2. KENNIMYND	3. KENNIMYND	4. KENNIMYND
flá	fló	flógum	flegið
slá	sló	slógum	slegið
hlæja	hló	hlógum	hleghið

Einnig er ritað *g* í öllum myndum viðtengingarháttar:

FRAMSÖGUHÁTTUR		NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ
ET.	1. (ég)	flæ	fló	slæ	sló	hlæ	hló
	2. (þú)	flærð	flóst	slærð	slóst	hlærð	hlóst
	3. (hann)	flær	fló	slær	sló	hlær	hló
FT.	1. (við)	fláum	flógum	slægjum	slógum	hláum	hlógum
	2. (þið)	fláið	flóguð	slægið	slóguð	hláið	hlóguð
	3. (þeir)	flá	flógu	slægja	slógu	hlá	hlógu

VIÐTENGINGARHÁTTUR		NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ	NÚTÍÐ	ÞÁTÍÐ
ET.	1. (þótt ég)	flái	flægi	slái	slægi	hlæi	hlægi
	2. (þótt þú)	fláir	flægir	sláir	slægir	hlæir	hlægir
	3. (þótt hann)	flái	flægi	slái	slægi	hlæi	hlægi
FT.	1. (þótt við)	fláum	flægjum	sláum	slægjum	hlægjum	hlægjum
	2. (þótt þið)	fláið	flægjuð	sláið	slægjuð	hlæið	hlægjuð
	3. (þótt þeir)	flái	flægju	slái	slægju	hlæi	hlægju

8.6.5 Sagnirnar *deyja*, *hlæja* og *hlægja* eru vandritaðar.

Sögnin *deyja* er *g*-laus í öllum myndum: *deyja* – *dó* – *dóum* – *dáið*.

Sagnirnar *hlæja* og *hlægja* hafa ólíka merkingu og beygingu. *Hlæja* beygist sterkt (*hlæja* – *hló*) og merkir að ‘gefa frá sér hláturhljóð’ en *hlægja* beygist veikt og merkir að ‘valda einhverjum hlátri’ „þetta hlægir mig“. Sjá beygingu *hlæja* í **8.6.4**.

9. *hv* OG *kv*

9.1 Í fornu máli var gerður greinarmunur í framburði á *hv* og *kv* í upphafi orða. Þessi greinarmunur er nú horfinn úr máli meirihluta landsmanna og orð sem áður höfðu *hv* eru nú borin fram með *kv*. Þessi greinarmunur er þó enn gerður í stafsetningu. Oft getur reynst nauðsynlegt að leita stuðnings í orðabók um hvort rita skuli *hv* eða *kv*.

9.2 Fornöfn og spurnarorð eru ætíð rituð með *hv*:

hvað • hvaða • hvaðan • hvar • hvenær • hver • hvernig • hversu • hví • hvílíkur •
hvor • hvort

9.3 Gætið sérstaklega að þessum orðapörum:

hvalir (dýrategund)	kvalir (þrautir)
hvelja (húð)	kvelja (pína)
hver (uppspretta)	kver (lítill bók)
hviða (roka)	kviða (kvæði)
hvika (hörfa, hopa)	kvika (so. hreyfast, no. hold)
hvísl (hljóðskraf)	kvísl (grein)

10. j

10.1 Aðalregla: Ekki er ritað *j* ef *j*-hljóð heyrst ekki í framburði.

Í íslenskri stafsetningu eru stundum skrifuð hljóð sem heyrast ekki í framburði (til dæmis *g* í *margt*). Það gildir ekki um *j*. Bókstafurinn *j* er aldrei ritaður nema *j*-hljóð heyrst í framburði.

10.2 Aldrei er ritað *j* á eftir *i* og *ei*.

Bókstafurinn *j* er aldrei ritaður á eftir *i* og *ei*.

Svíar • Svíum • olía • olíu • sveia • bleia (bleyja)

10.3 Ritun *j* á eftir *k* og *g*: Sérhljóðið á eftir ræður.

10.3.1 Ritað er *j* ef á eftir fer *a*, *á*, *ó*, *u*, *ú* og *ö* ef *j* heyrst í framburði:

kjarr • gjall • kjáni • gjár • kjósa • gjósa • kjuði • kjúka • kjöt • gjöf

10.3.2 Ekki er ritað *j* ef á eftir fer *e*, *ei*, *ey*, *i*, *í*, *y*, *ý* eða *æ* (þótt *j* heyrst í framburði):

kerti • geta • fangelsi • keila • geispa • keyra • geyma • reykelsi • kista • gista • kíló • Gísli • kynning • gylling • kýs • gýs • kæfa • gæfa

hangi (af *hanga*) • hringir (af *hringja*) • spryngi (af *springa*) • syngið (af *syngja*)

10.3.3 Ekki er ritað *j* ef á eftir fer *e* nema í fleirtölu orða sem enda á *-jandi* og í fleirtölu orðsins *fjandi* (sbr. **3.2.2**):

fylgjandi – fylgjendur, fylgjendum, fylgjenda
leigjandi – leigjendur, leigjendum, leigjenda
syrgjandi – syrgjendur, syrgjendum, syrgjenda
sækjandi – sækjendur, sækjendum, sækjenda
þiggjandi – þiggjendur, þiggjendum, þiggjenda
fjandi – fjendur, fjendum, fjenda

Athugið að ekki er ritað *é* á eftir *k* og *g*: *ker*, *geta*. Sjá um *é* í **3**.

10.4 Ritun *j* á undan *i*, *a* og *u* í endingum: Framburður og undanfarandi hljóð ráða.

10.4.1 *j* er ritað á undan *a* og *u* samkvæmt framburði:

segja • segjum • tækja • tækjum • hlæja • hlæjum • heyja • heyjum • hlýjar • hlýjum

Ekki er þó ritað *j* á undan *a* og *u* ef *i* eða *ei* fer næst á undan (sbr. **10.2**):

Svíar • Svíum • olía • olíu • sveia • bleia (bleyja)

10.4.2 *j* er ritað á undan *i* samkvæmt framburði:

telji • semji • venji • setji • gleðji

Ekki er þó ritað *j* ef *g*, *k*, *ey*, *y* eða *æ* fara næst á undan (þótt *j* heyrir þar í framburði):

segir • tæki • heyð • hlýir • hlæi

10.5 Ritun *j* á mörkum samsettra orða.

Þegar fyrri hluti samsetts orðs endar á *ey*, *y* eða *æ* og síðari hlutinn hefst á sérhljóða skal ekki rita *j* á milli orðhluta.

heyafli • heyannir • nýafstaðinn • nýársdagur • nýorpinn • Sæunn

Undantekning er nafnið *Eyjólfur* sem er ritað með *j* þrátt fyrir regluna.

11. *m* OG *mm*.

Munurinn á *m* og *mm* heyrir yfirleitt vel í framburði og því er yfirleitt enginn vafi á hvort rita skuli *m* eða *mm*. Í örfáum orðum (*fram*, *um*) er þó borið fram *mm* þar sem ritað er einfalt *m*:

fram • fram undan • fram hjá • fram yfir • Knattspyrnufélagið Fram • Framari
um • innan um • utan um

Athugið einnig ýmiss konar samsetningar með *fram* og *um*:

framámaður • frambjóðandi • framfarir • framkalla • framætt • framícall • framígrip
• framúrkeyrsla
umboð • umhverfis • umsókn • ummæli

Munurinn á *fram í* og *frammi í* er oft ógreinilegur í framburði en helst í ritun; dæmi:

grípa fram í (fyrir einhverjum)
sitja frammi í (bílnum)

12. *n* OG *nn***12.1 Aðalregla – hvernig regla er valin.**

- Í mörgum orðum er ýmist ritað *n* eða *nn* eftir því í hvaða falli, kyni eða tölu þau eru. Þessi munur heyrir ekki alltaf í framburði. Í einkvæðum orðum eins og *steinn* og *minn* er ritað *n* í sumum fallmyndum en *nn* í öðrum, en þar heyrir munurinn á *n* og *nn* í framburði. Þessi orð má nota til leiðsagnar um fjölda annarra orða þar sem þessi munur heyrir ekki. Til hægðarauka verður hér stundum talað um ***minn-regluna*** og ***steins-regluna***:
  - fornöfn => sjá **12.2** (*minn-reglan*)
  - greinir => sjá **12.2** (*minn-reglan*)
  - lýsingarorð sem enda á *-inn* => sjá **12.3** (*minn-reglan*)
  - lýsingarhættir sem enda á *-inn* => sjá **12.3** (*minn-reglan*)
  - karlkynsnafnorð sem enda á *-ann*, *-inn*, *-unn* => sjá **12.4** (*steins-reglan*)
- Í mörgum orðum sem enda á *-an*, *-un* eða *-unn* eru alltaf rituð jafnmörg *n* en ekki heyrir í framburði hvort þar skal rita *n* eða *nn* => sjá **12.6**.

12.2 Greinirinn hefur jafnmörg *n* og *minn/mín* (*minn-reglan*).

Lausi greinirinn með *nn/n* er *hinn* (í karlkyni) og *hin* (í kvenkyni):

hinn góði maður

hin góða kona

Viðskeyttur greinir bætist aftan við nafnorð:

hestur – (hann) *hesturinn*

kría – (hún) *krían*

Greinir (bæði laus og viðskeyttur) er ritaður með jafnmörgum *n*-um og eru í orðunum *minn/mín*.

Dæmi:

		KARLKYN		KVENKYN		HVORUGKYN	
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	hestur inn	min n	krían	mín	húsið	mitt
	ÞF. (<i>um</i>)	hestin n	min n	kríuna	mína	húsið	mitt
	ÞGF. (<i>frá</i>)	hestin um	mín um	kríun ni	min ni	húsinu	mínu
	EF. (<i>til</i>)	hests ins	míns	kríun nar	min nar	hússins	míns
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	hestar nir	mín ir	kríurnar	mínar	húsin	mín
	ÞF. (<i>um</i>)	hestana	mína	kríurnar	mínar	húsin	mín
	ÞGF. (<i>frá</i>)	hestun um	mín um	kríun um	mín um	húsun um	mín um
	EF. (<i>til</i>)	hestanna	minna	kríanna	minna	húsanna	minna

Nokkur dæmi:

Maður**inn** minn sá kríuna mína.

Stúlkan mín tók bátin**n** minn.

Hundinum mínum var illa við músina mína.

Bíll konunnar minnar er nýrri en bíll kennarans míns.

Athugið sérstaklega karlkynsorð og kvenkynsorð sem enda á löngu sérhljóði í þf. et. án greinis: (um) *skó, sjó, snjó*; (um) *brú, kló, tá*. Viðskeytti greinirinn í þessum orðum er ritaður með jafnmörgum *n*-um og eru í orðunum *minn/mín*.

		KARLKYN		KVENKYN	
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	skó rinn	mí nn	tá in	mí n
	ÞF. (<i>um</i>)	skó inn	mí nn	tá na	mí na
	ÞGF. (<i>frá</i>)	skó num	mí num	tá nni	mí nni
	EF. (<i>til</i>)	skó sins	mí ns	tá arinnar	mí nnar
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	skó rnir	mí nir	tæ rnar	mí nar
	ÞF. (<i>um</i>)	skó na	mí na	tæ rnar	mí nar
	ÞGF. (<i>frá</i>)	skó num	mí num	tá num	mí num
	EF. (<i>til</i>)	skó нна	mí нна	tá anna	mí нна

Nokkur dæmi:

Hún hjóp yfir brúna (mína).

Þau léku sér í snjónum (mínum).

Hann flýtti sér í skóna (mína).

Hann meiddi sig í tánnum (mínum).

12.3 Lýsingarorð og lýsingarhættir sem enda á *-inn* hafa jafnmörg *n* og *minn/mín*.

12.3.1 Lýsingarorð (til dæmis *fyndinn*) og lýsingarhættir af sögnum (til dæmis *kominn* af sögninni *koma*) hafa jafnmörg *n* og *minn/mín*:

		KARLKYN		KVENKYN		HVORUGKYN	
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	fynd inn	mí nn	fynd in	mí n	fyndið	(mitt)
	ÞF. (<i>um</i>)	fynd inn	mí nn	fynd na	mí na	fyndið	(mitt)
	ÞGF. (<i>frá</i>)	fynd num	mí num	fynd inni	mí nni	fyndu	mínu
	EF. (<i>til</i>)	fynd ins	mí ns	fynd innar	mí nnar	fyndins	míns
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	fynd nir	mí nir	fynd nar	mí nar	fyndin	mín
	ÞF. (<i>um</i>)	fynd na	mí na	fynd nar	mí nar	fyndin	mín
	ÞGF. (<i>frá</i>)	fynd num	mí num	fynd num	mí num	fyndnum	mínum
	EF. (<i>til</i>)	fynd inna	mí нна	fynd inna	mí нна	fyndinna	míinna

Nokkur dæmi:

Pósturinn er kominn (minn).

Maðurinn er hnugginn (minn).

Ég hitti fyndinn (minn) mann.

Það er ekki hlýðinna (minna) hunda siður að gjamma að fólki.

Tónleikar lengra kominna (minna) nemenda verða á sunnudaginn.

Skútan er *farin* (mín).

Ströndin er *sendin* (mín).

Konan er *fyndin* (mín).

Ég hitti langt að komna (mína) stúlku.

Bókasafnið kvartaði yfir illa *farinni* (minni) bókinni.

Allir vildu hlýða á ræðu svo *fyndins* (míns) manns.

Mikil umræða skapaðist vegna *nýútkominnar* (minnar) bókar.

12.3.2 Undantekning: Fornafnið *enginn*.

		KARLKYN	KVENKYN	HVORUGKYN
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	enginn minn	engin mín	
	ÞF. (<i>um</i>)	engan sbr. góðan		
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)			engin mín
	ÞF. (<i>um</i>)			engin mín

Athugið að fornafnið *enginn* hefur jafnmörg *n* og *minn* í nf. et. í karlkyni (*enginn*) og kvenkyni (*engin*) og nf./þf. ft. í hvorugkyni (*engin*). Aftur á móti er eitt *n* í þf.et. í karlkyni (*engan*) eins og í flestum sterkum lýsingarorðum (*góðan*; sjá 12.5.1).

12.4 Karlkynsnafnorð sem enda á *-ann*, *-inn*, *-unn* hafa jafnmörg *n* og eru í beygingu orðsins *steinn* (steins-reglan).

12.4.1 Í nafnorðum sem enda á *-ann* (til dæmis *aftann*), *-inn* (til dæmis *himinn*) og *-unn* (til dæmis *morgunn*) er aðeins ritað *nn* í nefnifalli eintölu: *aftann*, *himinn*, *morgunn*. Í öllum öðrum föllum er *n*: (*um*) *aftan*, (*á*) *himni*, (*til*) *morguns*. Munurinn heyrir ekki í framburði en *n*-in eru jafnmörg og í beygingu orðsins *steinn*:

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	aftann	himinn	morgunn	steinn
	ÞF. (<i>um</i>)	aftan	himin	morgun	stein
	ÞGF. (<i>frá</i>)	aftni	himni	morgni	steini
	EF. (<i>til</i>)	aftans	himins	morguns	steins

Nokkur dæmi:

Þetta er fallegur *aftann* (steinn).

Í húsinum er hlaðinn *arinn* (steinn).

Þvílíkur *himinn* (steinn)!

Hún þykist hafa *himin* (stein) höndum tekið.

Hann er búinn að koma miklu í verk þó að enn sé aðeins *morgunn* (steinn).

Á *morgun* (stein) segir sá lati.

Þetta gerðist um *morgun* (stein).

Stúlkan sá *jötun* (stein) og varð hrædd.

12.4.2 Karlmannsnöfn sem enda á *-inn* eða *-unn* beygjast eins og *steinn*:

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	Héðinn	Kristinn	Auðunn	steinn
	ÞF. (<i>um</i>)	Héðin	Kristin	Auðun	stein
	ÞGF. (<i>frá</i>)	Héðni	Kristni	Auðuni	steini
	EF. (<i>til</i>)	Héðins	Kristins	Auðuns eða Auðunar	steins

Athugið að bæði er til *Auðunn* og *Auðun*. *Auðun* hefur *n* í öllum beygingarmyndum.

Athugið. Karlmannsnafnið *Kristinn* fylgir *steins*-reglunni (*Kristinn*, um *Kristin*) en lýsingarorðið *kristinn* fylgir *minn*-reglunni (*kristinn* maður, um *kristinn* mann).

12.5

Þegar greinir bætist við orð sem enda á *-ann*, *-inn*, *-unn* gildir *steins*-reglan (sjá grein 12.4) um þau en *minn*-reglan (sjá **12.3**) um greininn sem bætist við:

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	aftanninn	himinninn	morgunninn	steinn	minn
	ÞF. (<i>um</i>)	aftaninn	himininn	morguninn	stein	minn
	ÞGF. (<i>frá</i>)	aftninum	himninum	morgninum	steini	mínum
	EF. (<i>til</i>)	aftansins	himinsins	morgunsins	steins	míns
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	aftarnir	himnarnir	morgnarnir	steinar	mínir
	ÞF. (<i>um</i>)	aftnana	himnana	morgnana	steina	mína
	ÞGF. (<i>frá</i>)	öftnunum	himnunum	morgnunum	steinum	mínum
	EF. (<i>til</i>)	aftnanna	himnanna	morgnanna	steina	minna

Nokkur dæmi:

Aftanninn er fagur.

Gæsin flýgur um aftaninn.

Það er engu líkara en himinninn logi.

Hún horfði heilluð upp í himininn.

Morgunninn flýgur frá mér.

Hún fór út um morguninn.

12.6 Í sumum orðum er alltaf sami fjöldi *n* – ýmist alltaf *n* eða alltaf *nn*.**12.6.1** Alltaf *n*.

Eftirfarandi flokkar orða hafa alltaf eitt *n*:

kvenkynsnafnorð sem enda á *-an* eða *-un*: *skemmtan*, *skipan*; *köllun*, *seinkun*, *athugun*, *bölvun*, *blessun* o.fl.

hvorugkynsnafnorð sem enda á *-an* eða *-in*: *gaman*, *fargan*, *likan*; *feðgin*, *megin*, *mæðgin*

nöfn sem enda á *-an*: *Kjartan*, *Natan*, *Kvaran*, *Kiljan*, *Kjaran*, *Satan*

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	seinkun	líkan	Kjartan
	ÞF. (<i>um</i>)	seinkun	líkan	Kjartan
	ÞGF. (<i>frá</i>)	seinkun	líkani	Kjartani
	EF. (<i>til</i>)	seinkunar	líkans	Kjartans
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	seinkanir	líkön	
	ÞF. (<i>um</i>)	seinkanir	líkön	
	ÞGF. (<i>frá</i>)	seinkunum	líkönnum	
	EF. (<i>til</i>)	seinkana	líkana	

lýsingarorð í þf. et. í karlkyni: (*um*) *góðan, vondan, haltan, beinan, greindan, heimskan*
fornöfn í þf. et. í karlkyni: (*um*) *þennan, annan, engan*

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	góður	annar
	ÞF. (<i>um</i>)	góðan	annan
	ÞGF. (<i>frá</i>)	góðum	öðrum
	EF. (<i>til</i>)	góðs	annars

atviksorð: *héðan, hvaðan, innan, utan, sunnan, norðan*

12.6.2 Alltaf *nn*.

Eftirfarandi flokkar orða hafa alltaf *nn*:

kvenkynsnafnorðin *einkunn, forkunn, miskunn* og *vorkunn*

kvenmannsnöfn sem enda á *-unn*: *Þórunn, Sæunn, Ingunn*

ET.	NF. (<i>hér er</i>)	einkunn	Þórunn
	ÞF. (<i>um</i>)	einkunn	Þórunni
	ÞGF. (<i>frá</i>)	einkunn	Þórunni
	EF. (<i>til</i>)	einkunnar	Þórunnar
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	einkunnir	
	ÞF. (<i>um</i>)	einkunnir	
	ÞGF. (<i>frá</i>)	einkunnum	
	EF. (<i>til</i>)	einkunna	

Nokkur dæmi:

Hann leit á einkunnir Þórunnar.

Hún virti Sæunni þetta til vorkunnar.

Hún sýndi Ingunni og Þórunni miskunn.

Undantekning er nafnið *Gefjun*, sem endar á *n* í allri beygingunni.

12.7 *en* og *enn*.

Smáorðin *en* og *enn* falla oft saman í framburði en þeim er þó haldið aðgreindum í stafsetningu.

Smáorðið *en* tengir saman setningar, er notað með samanburðarorðum (*stærri en*) og til áherslu; til dæmis:

Hestar hneggja **en** kýr baula.

Hekla er hærri **en** Esjan.

en fallett! • **en** sú ósvífni!

Smáorðið *enn* er notað í merkingunni *enn þá* og með samanburðarorðum (*enn stærri*); til dæmis:

ekki kominn **enn**

enn betur • **enn** stærri • **enn** fremur

Hafa má fyrir þumalfingursreglu að ritað sé *enn* ef hægt er að setja *enn þá* í þess stað; annars skuli rita *en*.

13. *ps, pt, ppt* EÐA *fs, ft*.**13.1**

Í framburði verða *p* og *pp* oft að *f* á undan *s* eða *t*. Meginreglan er sú að ekki er ritað *p* eða *pp* á undan *s* eða *t* nema *p* eða *pp* sé að finna í öðrum myndum orðsins eða í skyldum orðum.

13.2 *p, pp* eða *f* á undan *s*.**13.2.1 *p* og *pp* á undan *s*.**

Á undan eignarfallsendingunni *-s* geta *p* og *pp* orðið að *f* í framburði. Eigi að síður er ritað *p* eða *pp* þar eins og í öðrum myndum orðsins. Dæmi:

djúps, djúpsins (sbr. *djúp*)
 hóps, hópsins (sbr. *hópur*)
 óps, ópsins (sbr. *óp*)
 skips, skipsins (sbr. *skip*)
 tæps (sbr. *tæpur*)
 þreps, þrepsins (sbr. *þrep*)
 happs, happsins (sbr. *happ*)
 kapps, kappsins (sbr. *kapp*)
 klapps, klappsins (sbr. *klapp*)
 kropps, kroppsins (sbr. *kroppur*)
 slopps, sloppsins (sbr. *sloppur*)
 topps, toppsins (sbr. *toppur*)

Ef vafi leikur á hvort rita á *p* eða *f* á undan *s* má oft fá stuðning af skyldum orðum:

glópska (sbr. *glópur*)

13.2.2 *f* á undan *s*.

Oft er ritað *f* á undan *s* (eins og það er borið fram) og oft fær ritháttur með *f* jafnframt stuðning af skyldum orðum með *f*. Dæmi:

efstur (sbr. *efri*) • hrifsa (sbr. *hrifa*) • ofsi (sbr. *of*) • vafstur (sbr. *vefja*)

Oft er þó ekki augljós skyldleiki við önnur orð með *f* eða þá að um er að ræða aðkomuorð þar sem stafsetning hefur verið löguð að íslenskum framburði. Í þeim tilvikum er gott að leita til orðabóka.

Dæmi:

gifs • glefs, glefsa • krafs (sbr. *krafla*) • rifs • snafs • tafs • ufs • ufsi

Hér skal líka minnt á þá meginreglu að ekki er ritað *p* eða *pp* á undan *s* nema *p* eða *pp* sé að finna í öðrum myndum orðsins eða í skyldum orðum.

13.3 *p, pp* eða *f* á undan *t*.**13.3.1 *p* og *pp* á undan *t*.**

Oft verða *p* og *pp* að *f* á undan *t* í framburði í þátíð og lýsingarhætti þátíðar veikra sagna. Jafnan má þó finna *p* eða *pp* í nafnhætti og nútíð þessara sagna og fá þannig leiðsögn um rithátt.

Dæmi um veikar sagnir með *p* á undan *t*:

dreypti, dreypt (sbr. *dreypta*)

gapti (sbr. *gapa*)

greypți, greypt (sbr. *greypa*)

hleypti, hleypt (sbr. *hleypta*)

lapti (sbr. *lepja*)

tæpti, tæpt (sbr. *tæpa*)

æpti, æpt (sbr. *æpa*)

Athugið að *p* getur horfið alveg í framburði ef það er á milli *t* og annars samhljóðs. Það hverfur þó ekki úr ritmyndinni:

herpti, herpt (sbr. *herpa*)

skerpti, skerpt (sbr. *skerpa*)

verpti, verpt (sbr. *verpa*)

Dæmi um veikar sagnir með *pp* á undan *t*:

hneppti, hneppt (sbr. *hneppa*)

kippti, kippt (sbr. *kippa*)

klippti, klippt (sbr. *klippa*)

kreppti, kreppt (sbr. *kreppa*)

sleppti, sleppt (sbr. *sleppa*)

steypți, steyppt (sbr. *steypa*)

Oft verða *p* og *pp* að *f* í framburði á undan *t* í hvorugkyni lýsingarorða. Þar má þó reiða sig á *p* eða *pp* í öðrum myndum lýsingarorðsins. Dæmi:

gljúpt (sbr. *gljúpur*)   knappt (sbr. *knappur*)

djúpt (sbr. *djúpur*)   krappt (sbr. *krappur*)

tæpt (sbr. *tæpur*)   slappt (sbr. *slappur*)

Stundum þarf að reiða sig alfarið á skyld orð:

kúptur (sbr. *kúpa*)

dýpt (sbr. *djúpur*, *dýpi*)

skipta, skipting (sbr. *skipa*, *skipun*)

svipta, svipting (sbr. *svipa*)

yppta (sbr. *yppa*, *upp*)

13.3.2 *f* á undan *t*.

Oft er líka ritað *f* á undan *t* (eins og það er borið fram) og oft fær ritháttur með *f* jafnframt stuðning af skyldum orðum með *f*. Dæmi:

gifta, gifting (sbr. *gefa*) • kleift (sbr. *kleifur*, *klifa*; *kleift fjall*) • kleyft (sbr. *kleyfur*, *kljúfa*; *kleyft timbur*) • lift (sbr. *líf*) • lyfta, lyfting (sbr. *loft*) • rifta (sbr. *rífa*) • vansvefta (sbr. *sofa*) • skaft (sbr. *skafa*) • skrift (sbr. *skrifa*)

Oft er þó ekki augljós skyldleiki við önnur orð með *f* og þá er gott að leita til orðabóka. Minna má á meginregluna að ekki er ritað *p* eða *pp* á undan *t* nema *p* eða *pp* sé að finna í öðrum myndum orðsins eða í skyldum orðum.

14. *r* OG *rr*.**14.1**

Í mörgum orðum er ýmist ritað *r* eða *rr* eftir því í hvaða falli, kyni eða tölu þau eru. Þessi munur heyrir ekki alltaf í framburði. Sums staðar verður *r* líka ógreinilegt í framburði eða hverfur jafnvel alveg en er samt haldið í stafsetningu.

14.2 Á eftir áherslusérhljóði heyrir munur *r* og *rr* yfirleitt vel.

14.2.1 Munurinn á *r* og *rr* heyrir yfirleitt vel í framburði næst á eftir áherslusérhljóði, eins og í þessum orðum:

stór • (um) stóran • (frá) stórri • (til) stórrar • (til) stórra
blár • (frá) blárri • (til) blárrar • (til) blárra
hver • hverjum • (frá) hverri • (til) hverrar • (til) hverra
barr • (frá) barri • (til) barrs
kjarr • (frá) kjarri • (til) kjarrs

Nokkur dæmi:

Hún las í **stórri**, **blárri** bók og naut **hverrar** mínútu.
Þar stóð **stór**, **blár** bill.
Hverra manna ert þú?

14.2.2 Athugið þó miðstigsmyndina *fleiri* sem ætíð er rituð með *r* þótt hún sé stundum borin fram með *rr*. Dæmi:

Kostirnir eru **fleiri** og meiri en ókostirnir.
Hér er **fleira** fólk en í fyrra.

14.2.3 Nafnorðið *styr* er ritað með *r* (en ekki með *rr*). Dæmi:

Um það stendur **styrinn**.

14.2.4 Athugið sérstaklega lýsingarorðin *kyrr* og *þurr* og miðstigsmyndirnar *fyrir* og *verr* sem alltaf eru ritaðar með *rr* þótt þær séu stundum bornar fram með *r*. Ritað er *rr* í öllum beygingarmyndum *kyrr* og *þurr*, eins og sýnt er í töflunni hér á eftir.

		KARLKYN	KVENKYN	HVORUGKYN
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	kyrr	kyrr	kyrrt
	ÞF. (<i>um</i>)	kyrran	kyrra	kyrrt
	ÞGF. (<i>frá</i>)	kyrrum	kyrri	kyrru
	EF. (<i>til</i>)	kyrrs	kyrrar	kyrrs
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	kyrrir	kyrrar	kyrr
	ÞF. (<i>um</i>)	kyrra	kyrrar	kyrr
	ÞGF. (<i>frá</i>)	kyrrum	kyrrum	kyrrum
	EF. (<i>til</i>)	kyrra	kyrra	kyrra

14.3 Á eftir áhersluléttum sérhljóðum heyrir munur á *r* og *rr* illa.

Munurinn á *r* og *rr* heyrir yfirleitt ekki vel í framburði á eftir áherslulétu sérhljóði (sérhljóði sem stendur ekki í áhersluatkvæði), eins og í þessum orðum:

annar • önnur • (frá) annarri • (til) annarrar • (til) annarra
 einhver • (frá) einhverri • (til) einhverrar • (til) einhverra
 nokkur • (frá) nokkurri • (til) nokkurrar • (til) nokkurra
 fagur • fögur • (frá) fagurri • (til) fagurrar • (til) fagurra
 lipur • (frá) lipurri • (til) lipurrar • (til) lipurra
 snotur • (frá) snoturri • (til) snoturrar • (til) snoturra

Í þessum orðum og öðrum álíka eru rituð jafnmörg *r* og í lýsingarorðinu *stór* og því má hafa *stór* til leiðsagnar. Dæmi:

		KARLKYN		KVENKYN		HVORUGKYN	
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	nokkur	stór	nokkur	stór	nokkurt	stórt
	ÞF. (<i>um</i>)	nokkurn	stóran	nokkra	stóra	nokkurt	stórt
	ÞGF. (<i>frá</i>)	nokkrum	stórum	nokkurri	stórri	nokkru	stóru
	EF. (<i>til</i>)	nokkurs	stórs	nokkurrar	stórrar	nokkurs	stórs
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	nokkrir	stórir	nokkrar	stórar	nokkur	stór
	ÞF. (<i>um</i>)	nokkra	stóra	nokkrar	stórar	nokkur	stór
	ÞGF. (<i>frá</i>)	nokkrum	stórum	nokkrum	stórum	nokkrum	stórum
	EF. (<i>til</i>)	nokkurra	stórra	nokkurra	stórra	nokkurra	stórra

Nokkur dæmi:

Þar mætti hann tröllkerlingu **nokkurri** (stórri).
 Þau sigldu til eyjar **nokkurrar** (stórrar).
 Hún þráði að komast í **nokkurra** (stórra) daga sumarleyfi.

Undantekning: *þessi*. Í myndum orðsins *þessi* er alltaf *r* (aldrei *rr*) eins og hér er sýnt:

		KARLKYN	KVENKYN	HVORUGKYN
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	þessi	þessi	þetta
	ÞF. (<i>um</i>)	þennan	þessa	þetta
	ÞGF. (<i>frá</i>)	þessum	þessari	þessu
	EF. (<i>til</i>)	þessa	þessarar	þessa
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	þessir	þessar	þessi
	ÞF. (<i>um</i>)	þessa	þessar	þessi
	ÞGF. (<i>frá</i>)	þessum	þessum	þessum
	EF. (<i>til</i>)	þessara	þessara	þessara

Nokkur dæmi:

Hún lék í **þessari** mynd; hann lék í **einhverri annarri**.

Ég hef oft komið til **þessarar** borgar; förum til **einhvorrar annarrar**.

Enginn þekkti til **þessara** manna.

14.4 Í sumum orðum fellur *r* brott í framburði.

14.4.1 Sums staðar verður *r* ógreinilegt eða hverfur alveg í framburði en helst í stafsetningu. Þetta á aðallega við um efstastig nokkurra lýsingarorða og atviksorða. Þar þarf að leita að stofni í frumstigsmýnd eða öðrum skyldum orðum til að sannreyna að rita skuli *r*:

stærstur (sbr. *stór*) • nyrstur (sbr. *norður*) • fyrstur (sbr. *for-*, *fyrir*) • fjærstur (sbr. *fjarri*) •
verstur (sbr. *verri*, *versna*) • ferskt (sbr. *ferskur*)

Athugið að ritað er *hæstur* (frumstig *hár*, *háan*, *háum*, *hás*, miðstig *hærri*) og *skástur* (miðstig *skárr*).

14.4.2 Í sumum orðum er oft borið fram *rdl* eða *dl* þar sem ritað er *rl*, eins og til dæmis í þessum orðum:

karl • kerling • varla

Í tilvikum eins og þessum þarf oft að leita til orðabóka. Gætið einnig að orðum sem borin eru fram með *dl* en eru rituð með *ll*, eins og *kalla*, *hella* og *valla*. Sjá **16**.

14.4.3 Í sumum orðum er oft borið fram *rdn* eða *dn* þar sem ritað er *rn*, eins og til dæmis í þessum orðum:

Árni • barn • korn • þorn

Í tilvikum eins og þessum þarf oft að leita til orðabóka. Gætið einnig að orðum sem borin eru fram með *dn* en eru rituð með *nn*, eins og *einn*, *beinn* og *seinn*. Sjá **16**.

15. s OG ss.

15.1

Í mörgum orðum er ýmist ritað *s* eða *ss* eftir því í hvaða falli, kyni eða tölu þau eru. Þessi munur heyrir ekki alltaf í framburði. Sums staðar verður *s* líka ógreinilegt í framburði eða hverfur jafnvel alveg en er samt haldið í stafsetningu.

15.2 Á eftir áherslusérhljóði heyrir munur *s* og *ss* yfirleitt vel.

Munurinn á *s* og *ss* heyrir yfirleitt vel í framburði næst á eftir áherslusérhljóði, eins og í þessum nafnorðum og lýsingarorðum:

ás • (til) áss	hús • (til) húss	laus • (til) lauss
lás • (til) láss	nes • (til) ness	læs • (til) læss
ís • (til) íss	gras • (til) grass	fús • (til) fúss
bás • (til) báss	gos • (til) goss	vís • (til) víss

Í þessum orðum endar stofninn á einföldu *s*-i og í eignarfalli eintölu (í karlkyni og hvorugkyni) bætist við hann eignarfallsendingin *-s*: *hús*, til *húss*.

15.3 Á eftir áhersluléttum sérhljóðum heyrir munur á *s* og *ss* illa.

15.3.1 Munurinn á *s* og *ss* heyrir yfirleitt ekki vel í framburði á eftir áhersluléttu sérhljóði (sérhljóði sem ekki stendur í áhersluatkvæði) og því þarf að gæta sérstaklega að ritun *s* og *ss* þar. Þetta á bæði við um samsett orð á borð við *hengi-lás*, *eld-hús*, *Hofs-ós* og *Reykja-nes* og ósamsett orð eins og til dæmis *ananas* og *atlas*. Í þessum orðum endar stofninn á einföldu *s*-i en í eignarfalli eintölu (í karlkyni og hvorugkyni) á *-ss*:

eldhús • (til) eldhúss	ananas • (til) ananass
hengilás • (til) hengiláss	atlas • (til) atlæss
Hofsós • (til) Hofsóss	gúllas • (til) gúllæss
Reykjanes • (til) Reykjanæss	majónes • (til) majónæss
	bónus • (til) bónuss
	kaktus • (til) kaktuss
	sirkus • (til) sirkuss
	kandís • (til) kandíss

15.3.2 Í fornafninu *ýmis* endar stofninn á einföldu *s*-i og því bætist eignarfallsendingin *-s* við stofninn:

		KARLKYN	KVENKYN	HVORUGKYN
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	ýmis	ýmis	ýmist
	ÞF. (<i>um</i>)	ýmsan	ýmsa	ýmist
	ÞGF. (<i>frá</i>)	ýmsum	ýmissi	ýmsu
	EF. (<i>til</i>)	ýmiss	ýmissar	ýmiss
FT.	NF. (<i>hér eru</i>)	ýmsir	ýmsar	ýmis
	ÞF. (<i>um</i>)	ýmsa	ýmsar	ýmis
	ÞGF. (<i>frá</i>)	ýmsum	ýmsum	ýmsum
	EF. (<i>til</i>)	ýmissa	ýmissa	ýmissa

Athugið sérstaklega **ýmiss** konar þar sem *ýmis* er í eignarfalli eintölu, eins og *hvers* og *þess* í *hvers konar* og *þess konar*.

15.3.3 Athugið einnig karlkynsnafnorð á borð við *hirðir*, *læknir* og hvorugkynsnafnorð eins og *frælsi*, *kvæði* og *heimili* sem öll fá endinguna *-s* í eignarfalli eintölu:

		KARLKYN	HVORUGKYN
ET.	NF. (<i>hér er</i>)	læknir	kvæði
	ÞF. (<i>um</i>)	lækni	kvæði
	ÞGF. (<i>frá</i>)	lækni	kvæði
	EF. (<i>til</i>)	læknis	kvæðis

Athugið einnig atviksorð (og forsetningar) sem enda á *-is* eins og til dæmis *erlendis*, *fríhendis*, *réttsælis*, *rang sælis*, *umhverfis*.

15.3.4 Atviksorðin *innan húss* og *utan húss* eru rituð með *ss* og samsetningar með þeim, til dæmis *innan hússfótbolti*, *innan hússmál*, *innan hússskýrsla*, *utan hússmálning* (sbr. **15.5**).

15.4 Ef stofn orðs endar á tvöföldu *s-i* bætist *-s* ekki við í eignarfalli.

Í orðum þar sem stofn endar á *-ss*, eins og *foss* og *hross*, bætist **ekki** við *-s* við í eignarfalli:

foss • (til) foss	hross • (til) hross	hvass • (til) hvass
Selfoss • (til) Selfoss	hnoss • (til) hnoss	hress • (til) hress
koss • (til) koss	góss • (til) góss	
kross • (til) kross	hlass • (til) hlass	
	pláss • (til) pláss	
	skass • (til) skass	

15.5 Um *s* og *ss* á samskeytum samsettra orða.

15.5.1 Síðari hluti samsetningar hefst á *s*.

Hefjist síðari hluti orðs á *s* er breytilegt hvort fyrri hlutinn er ritaður með eignarfallsendingunni *-s* eða ekki og verður þar að taka tillit til rithefðar og leita til orðabóka.

(1) Hefð er að rita án eignarfallsendingarinnar -s:

bú|stýra (en *bús|áhalð*)

hrepp|stjóri (en *hrepps|nefnd, hrepps|ómagi*)

nám|skrá (en *náms|árangur, náms|braut, náms|maður, náms|stuðningur*)

skip|stjóri (en *skips|rúm, skips|þerna*)

Reyni|staður (en *Reynis|drangar, Reynis|fjara, Reynis|hólar*)

Þetta gildir einnig þar sem stofn fyrri liðar endar á s:

Árnes|sýsla (en *Árness|þing*)

Snæfellsnes|sýsla (en *Snæfellsness|prófastdæmi*)

Reykjanes|skagi

Laugarnes|spítali

Langanes|strönd

Pósthús|stræti

Lárus|son

Tómas|son

Jens|son

(2) Hefð er að rita með eignarfallsendingunni -s:

félags|skapur

lands|samtök

Baróns|stígur

Egils|staðir

Vífils|staðir

(3) Valfrjálst er hvort ritað er með eignarfallsendingunni -s eða án hennar, en oftast eru þessi orð þó rituð án eignarfallsendingarinnar:

eldhús|skápur / eldhúss|skápur

eldhús|stóll / eldhúss|stóll

eldhús|störf / eldhúss|störf

(4) Atviksorðin *innanhúss* og *utanhúss* eru rituð með ss í samsetningum:

innanhúss|sími

innanhúss|skýrsla

utanhúss|sýning

15.5.2 Síðari hluti samsetningar hefst ekki á s.

Hefjist síðari hluti samsetningar ekki á s sker framburður oftast úr um hvort fyrri liður skuli ritaður með eignarfallsendingunni -s eða án hennar. Vafi getur þó skapast ef stofn fyrri liðar endar á s og verður þar að taka tillit til rithefðar.

(1) Hefð er að rita **án** eignarfallsendingarinnar -s:

Laufás|vegur

Laugarnes|vegur
Reykjanes|braut
Reykjanes|bær
Reykjanes|fólkvangur

(2) Hefð er að rita **með** eignarfallsendingunni *-s*:

Árness|þing
Snæfellsness|prófastdæmi

(3) Valfrjálst er hvort ritað er með eignarfallsendingunni *-s* eða án hennar, en oftast eru þessi orð þó rituð án eignarfallsendingarinnar:

eldhús|borð (eða eldhúss|borð)
eldhús|verk (eða eldhúss|verk)
lambhús|hetta (eða lambhúss|hetta)
fjárhús|tóft (eða fjárhúss|tóft)

(4) Atviksorðin *innanhúss* og *utanhúss* eru rituð með *ss* í samsetningum:

innanhúss|arkitekt
innanhúss|fólk
innanhúss|fótbolti
innanhúss|mál
utanhúss|málning

Athugið sérstaklega *Neskaupstaður* sem er sett saman úr *Nes* og *kaupstaður*.

16. *rl* OG *ll*; *rn* OG *nn*; *sl* OG *sn*.**16.1 *rl* og *ll*.**

Samböndin *rl* og *ll* eru oft borin fram með *d*-hljóði sem ekki birtist í stafsetningu (samstöfurnar *rdl* og *dll* koma ekki fyrir í stafsetningu í ósamsettum orðum).

Dæmi um orð með *rl*:

varla • karl • kerling • jarl • perla • nurla • sturla

Dæmi um orð með *ll*:

hella • kalla • kollur • illur • pallur • hellingur • vellingur

Orð með *rl* og *ll* geta orðið nánast eins í framburði og þá þarf að gæta að uppruna orðanna þegar ritað er:

karla (af karl)	kalla (so.)
varla	valla (af völlum)

Athugið að jafnframt eru til orð með *ll* sem borið er fram án *d*-hljóðs og þau eru einnig rituð með *ll*:

sellerí • pilla • troll • Kalli (af *Karl*) • Palli (af *Páll*)

16.2 *rn* og *nn*.

Samböndin *rn* og *nn* eru oft borin fram með *d*-hljóði sem ekki birtist í stafsetningu (samstöfurnar *rdn* og *dnn* koma ekki fyrir í stafsetningu í ósamsettum orðum).

Dæmi um orð með *rn*:

Árni • barn • korn • firn • forn • görn • örn

Dæmi um orð með *nn*:

beinn • brúnn • finn • sónn • tónn

Athugið að jafnframt er fjöldi orða þar sem *nn* er borið fram án *d*-hljóðs og þau eru einnig rituð með *nn*:

annar • finna • kunnur • þennan

Athugið að ritað er *rtn* ef *rt* er að finna í skyldum orðum:

ertni (sbr. *erta*) • sortna (sbr. *svartur*)

16.3 *sl* og *sn*.

Samböndin *sl* og *sn* eru oft borin fram með *d*-hljóði sem ekki birtist í stafsetningu (samstöfurnar *sdl* og *sdn* koma ekki fyrir í stafsetningu í ósamsettum orðum).

Dæmi um orð með *sl*:

slá • sleppa • slíta • slökkva
basl • busla • drusla • varsla • versla

Dæmi um orð með *sn*:

snara • snemma • snjór • snyrta • snæri
asni • visna • kosningar (sbr. *kjósa*, *kosinn*)

Athugið að ritað er *stn* ef *st* er að finna í skyldum orðum:

freistni (sbr. *freisting*) • kostnaður (sbr. *kosta*) • kristni (sbr. *kristinn*)

17. x, gs, ks.

17.1

Lítill munur er oft í framburði á þeim hljóðum og hljóðasamböndum sem rituð eru með bókstafnum x og bókstafasamböndunum gs og ks, eins og til dæmis í þessum orðapörum:

laks (af <i>lak</i>)	lax
seks (af <i>sekur</i>)	sex
vígsla (af <i>vígja</i>)	víxla

Oftast má þó finna skylt orð (eins og *lak*, *sekur* og *vígja* í orðapörunum hér að ofan) sem leiðbeint getur um rithátt en stundum þarf að leita til orðabóka.

17.2 gs ef g er í öðrum myndum eða skyldum orðum.

Rita skal gs ef g er í öðrum orðmyndum eða skylt orð er með g; til dæmis:

(a) í fjölda eignarfallsmynda með eignarfallsendingunni -s:

bógs (af *bógur*) • dags (af *dagur*) • flugs (af *flug*) • lags (af *lag*) • lagsmaður, lagsi (af *lag*) • lágs (af *lágur*) • mágs (af *mágur*) • rógs (af *rógur*) • slagsmál (sbr. *slagur*) • vogs (af *vogur*)
fangs (af *fang*) • langs (af *langur*) • rangs (af *rangur*) • vængs (af *vængur*) • þangs (af *þang*)

(b) í sögnum með -st:

hyggst (af *hyggja*) • lagst (af *leggja*) • leggst (af *leggja*) • sagst (af *segja*)

(c) í orðum þar sem g er næst á undan s í stofni:

bægsli (sbr. *bógur*) • flygsa (sbr. *flug*) • hugsa, hugsli (sbr. *hugur*) • lagstur (sbr. *lagðist*) • lægstur (sbr. *lágur*, *lægri*) • þyngsli (sbr. *þungur*)

Stundum eru tengsl við orð með g þó alls ekki augljós og þar verður að leita til orðabóka; til dæmis:

rigs, rigsa (sbr. *reigja*) • slugsa (uppruni óviss)

17.3 ks ef k er í öðrum myndum eða skyldum orðum.

Rita skal ks ef k er í öðrum orðmyndum eða skylt orð er með k; til dæmis:

(a) í fjölda eignarfallsmynda með eignarfallsendingunni -s:

fok (af *fok*) • laks (af *lak*) • loks (af *lok*) • malbiks (af *malbik*) • roks (af *rok*) • ryks (af *ryk*) • seks (af *sekur*) • taks (af *tak*) • þaks (af *þak*)

(b) í sögnum með -st:

rekst (af *reka*) • tekst (af *taka*) • stökkst (af *stökkva*)

(c) í orðum þar sem k er næst á undan s í stofni sem sést oft í skyldum orðum:

akstur (sbr. *aka*) • bakstur (sbr. *baka*) • innlyksa (sbr. *lok*) • loksins (sbr. *lok*) • mokstur (sbr. *moka*) • rakstur (sbr. *raka*) • rekstur (sbr. *reka*)

(d) í lýsingarorðum með *sk*:

írakskur (af *Írak*) • kasakskur (af *Kasakstan*) • srílankskur (af *Srí Lanka*) • úsbekskur (af *Úsbekistan*)

Ekki er þó ritað *ksk* á eftir *i*:

reykvískur (af *Reykjavík*) • húsviskur (af *Húsavík*) • keflviskur (af *Keflavík*) • afrískur (af *Afríka*) • bandarískur (af *Bandaríkin*) • grískur (af *Grikkland*) • mósambískur (af *Mósambík*) • tadsjískur (af *Tadsjikistan*) • krítískur (af *krítík*) • pólitískur (af *pólitík*)

Stundum eru tengsl við orð með *k* þó alls ekki augljós og þar verður að leita til orðabóka; til dæmis:

baksa (sbr. *bak*) • hneyksli, hneykslast (sbr. *hnauk*) • ræksni (uppruni óviss)

17.4 *x* ef ekki er *g* eða *k* í stofni eða skyldum orðum.

Ritað er *x* ef ekki er *g* eða *k* í stofni eða í skyldum orðum:

ax, kornax • buxur • exi • fax • fox • foxillur • jaxl • kex • lax • pex • rex • sax • saxa • sex • strax • taxi • taxti • texti • uxi • yxna • vax • vaxa • vöxtur • víxl • æxlast • æxli • æxlun • öxi • öxl

Athugið einnig mannanöfnin Alex, Alexía, Alexander, Alexandra, Alexandría, Alexíus, Axel og Felix.

18. EINN EÐA FLEIRI SAMHLJÓÐAR

18.1 Upprunasjónarmiðið.

Íslensk stafsetning byggist að miklu leyti á upprunasjónarmiðum. Í því felst að yfirleitt er valinn ritháttur sem endurspeglar uppruna og skyldleika orða fremur en að leitað sé einföldustu samsvörunar milli bókstafa og nútímaframburðar.

Þannig er að jafnaði tekið mið af stofni orðs (til dæmis *grimmð* með tveimur *m*-um af því að orðið er leitt af lýsingarorðinu *grimmur*) (sjá **18.2–18.3**), ritað er *y*, *y'* og *ey* í samræmi við uppruna og fornan framburð (til dæmis *þynnri* með *y* með hliðsjón af orðinu *þunnur*) (sjá **6**), gerður greinarmunur á *n* og *nn* í greini og endingum orða (til dæmis *fyndinn* í kk. en *fyndin* í kvk.) (sjá **12**) og ritað *fl*, *fn*, *ll*, *nn*, *rl*, *rn* þótt hljóðavíxl eða önnur breyting hafi orðið í framburði (til dæmis *eflt*, *nefnd*, *allur*, *beinn*, *árla*, *spyrnti*) (sjá **7**, **12** og **20**) o.s.frv.

18.2 Stofn orða (stofnreglan).

Ritmynd stofns veitir yfirleitt leiðsögn um ritun í öllum beygingarmyndum þess þótt hann heyrir ekki alltaf í framburði. Þetta kallast **stofnreglan**. Stofn er sá hluti orðs sem er sameiginlegur öllum beygingarmyndum þess. Stundum þarf að leita til skyldra orða ef stofn veitir ekki nægilega skýr svör um ritun orðs.

annarra (sbr. *annar*) • bágur (sbr. *bágs*) • bogi (sbr. *boga*) • bólgná (sbr. *bólginn*) • efndi (sbr. *efna*) • franskt (sbr. *franskur*) • gegndi (sbr. *gegna*) • harðna (sbr. *harður*) • hegndi (sbr. *hegna*) • horfnir (sbr. *horfinn*) • hæstur (sbr. *hár*) • jafnt (sbr. *jafn*) • legi (sbr. *lögur*) • leigja (sbr. *leigði*) • lægstur (sbr. *lágur*) • lögin (sbr. *lög*) • margt (sbr. *margur*) • nokkurri (sbr. *nokkur*) • ragt (sbr. *ragur*) • rakt (sbr. *rakur*) • stærstur (sbr. *stór*) • tefldi (sbr. *tefla*) • tiginn (sbr. *tign*) • vatns (sbr. *vatn*) • vígsla (sbr. *vígður*)

18.3 Einfaldur eða tvöfaldur samhljóði.

Til þess að vita hvort rita skuli einfaldan eða tvöfaldan samhljóða er nauðsynlegt að finna stofn orðsins.

illska (sbr. *illur*) • hryggði (sbr. *hryggja*) • hollt (sbr. *hollur*) • holt (sbr. *holur*) • grennri (sbr. *grannur*) • grynna (sbr. *grunnur*) • gapti (sbr. *gapa*) • drottning (sbr. *drottinn*) • drukkna (sbr. *drukkinn*, *drekkja*) • fjölkyngi (sbr. *kunna*) • kettlingur (sbr. *köttur*) • klukkna (sbr. *klukka*) • kynnti (sbr. *kynna*) • kynti (sbr. *kynda*) • minnka (sbr. *minni*) • slökkna (sbr. *slökkva*) • þurrka (sbr. *þerra*)

Athuga þarf sérstaklega þrjá eins samhljóða á mörkum samsettra orða.

alllítill • krosssaumur • sannnefndur • stásstofa • þátttaka

Athuga þarf rithátt eftirfarandi orða:

fyrir • kyrr • þurr • verr (verr og miður)

fram • um • en (þó *enn* í merkingunni *enn þá*)

19. BROTTFALL Í FRAMBURÐI

19.1

Við orðmyndun og beygingu orða geta þrjú eða fleiri samhljóðar lent samhliða inni í orði eða í enda orðs. Við slíkar aðstæður eru brottföll algeng í framburði. Jafnan er ritað eftir uppruna og því gildir að hafa í huga stofn þess orðs sem rita skal en ekki aðeins viðkomandi orðmynd. Stundum þarf einnig að leita skyldra orða. Nokkrar undantekningar eru frá þessari reglu um ritun eftir uppruna sem læra þarf sérstaklega (sjá **19.5**).

Stök samhljóð geta einnig verið ógreinileg, sjá einkum um *f* eða *v* í **7**, *g* í **8** og *j* í **10** og algengt er að framburður endurspegli ekki rithátt tveggja samhljóða. Mörg slík dæmi eru til umfjöllunar í köflum **7–13**.

19.2 Í ýmsum orðum eru þrjú eða fleiri samhljóð í stofni án þess að það heyrast skýrt í framburði.

Hér er bæði um samsett og ósamsett orð að ræða. Leita þarf skyldra orða.

bernska (sbr. barn) • eyðsla (sbr. *eyða*) • fyrndur (sbr. *forn*) • girnd (sbr. *girnast*) • holdgast (sbr. *hold*) • hvelfdur (sbr. *hvelving*, *hvolfa*) • hvilft (sbr. *hvelfa*, *hvolfa*) • skelfdur (sbr. *skjálfa*) • smyrsl (sbr. *smyrja*) • tylft (sbr. *tólf*) • varsla (sbr. *vörður*) • vernd (sbr. *verja*) • (yfir)breiðsla (sbr. *breiða*) • þyngsli (sbr. *þungur*) • ærsl (sbr. *ærast*)

borðtennis • harðtrúlofaður • jarðtengdur • verðleggja • verðlag

Oft er erfitt að finna skyld orð. Þá þarf að leita til orðabóka: *álft*, *högl/hagldir*, *yrðlingur*

19.3 Samhljóð falla gjarna brott eða verða ógreinileg þegar beygingarending bætir við samhljóða þar sem tveir eða fleiri eru í stofni.

Finna þarf stofn eða skylt orð.

barns (af *barn*) • fangsins (af *fang*) • fisks (af *fiskur*) • fjærstur (sbr. *fjarri*, *fjær*) • fornt (af *forn*) • fólks (af *fólk*) • fyrstur (sbr. *for-*, *fyrir*) • gagnsins (af *gagn*) • gests (af *gestur*) • hálf (af *hálfur*) • hests (af *hestur*) • herpts (af *herptur*) • hundsins (af *hundur*) • hverflar (af *hverfill*) • karls (af *karl*) • kvöldsins (af *kvöld*) • lambs (af *lamb*) • langs (af *langur*) • lempni (sbr. *lempinn*, *lempa*) • lofts (af *loft*) • lungna (af *lunga*) • lúmskt (af *lúmskur*) • margt (af *margur*) • mjálms (af *mjálmi*) • nyrðri, nyrst (sbr. *norður*) • rangs (af *rangur*) • sjálf (af *sjálfur*) • stirðs (af *stirður*) • styrks (af *styrkur*) • styrkts (af *styrktur*) • stærstur (af *stór*, *stærri*) • svarts (af *svartur*) • svindls (af *svindl*) • sýknra (af *sýkn*) • vatns (af *vatn*) • verðs (af *verð*) • vængsins (af *vængur*) • þangs (af *þang*)

19.4 Samhljóð falla gjarna brott, verða ógreinileg eða breytast þegar þrjú samhljóðar lenda saman í þátíðarmyndum sagna.

Finna þarf stofn:

bergði (af *bergja*) • birgði (af *birgja (sig upp)*) • byrgði (af *byrgja (inni)*) • dembdi (af *demba*) • eflði, eflti (af *efla*) • ergði (af *ergja*) • fergði (af *fergja*) • fylgdi (af *fylgja*) • fylkti (af *fylkja*) • fyrndi, fyrnd, fyrnt (af *fyrna*) • herpti, herpt (af *herpa*) • hvolfdi (af *hvolfa*) • kembdi, kembt (af *kemba*) • lembdi (af *lemba*) • nefndi, nefnt (af *nefna*) • orðnar (af *orðinn*, lh.þt. af *verða*) • rigndi (af *rigna*) • skyggndist (af *skyggna*) • spyrnti (af *spyrna*) • styrkti (af *styrkja*) • telgdi (af *telgja*)

Athugið að ef þáttíðarendingin bætir *t* við *ð* eða *d* í stofni er ritað í samræmi við framburð, sjá **19.5.1**.

19.5 Undantekningar frá upprunareglunni varða ritun hljóða á undan *t*, *st*, *sk* og *sl*.

Í nokkrum tilvikum endurspeglar ritun framburð en ekki uppruna.

19.5.1 Ekki er ritað *ð* og *d* á undan *t*, *st*, *sk* og *sl* þrátt fyrir uppruna ef hljóðin heyrast ekki í framburði:

girti (*girð+ti*, sbr. *girða*) • hart (*harð+t*, sbr. *harður*) • synti (*synd+ti*, sbr. *synda*) • kalt (*kald+t*, sbr. *kaldur*) • bregst (*bregð+st*, sbr. *bregðast*) • íslensk (*íslend+sk*) • verslun (*verð+sl+un*) • vont (*vond+t*, sbr. *vondur*)

Ef *ð* heyrast í framburði er það hins vegar ritað:

ániðsla • hefur dáðst • eyðsla • háðsk • náðst • (hefur) reiðst • syðstur • yfirbreiðsla

Þegar *ð+t* verður *tt* í framburði ósamsettra orða er það ritað svo:

glatt (*glað+t*, sbr. *gláður*) • breitt (*breið+t*, sbr. *breiður*) • hljótt (*hljóð+t*, sbr. *hljótt*) • reitt (*reið+t*, sbr. *reiður*) • vítt (*víð+t*, sbr. *víður*)

19.5.2 Ekki er ritað *t* á undan *st*, *sk* og *sl* þrátt fyrir uppruna ef *t* heyrast ekki:

gast (*gat+st*) • viska (*vit+ska*) • gæsla (*gæt+ska*)

19.5.3 Ekki er ritað *t*, *st* eða *tt* á undan *st*:

hann hefur fest (*fest+st*) • þau hafa kysst (*kysst+st*) • vandinn hefur leyst (*leyst+st*) • þau hafa hist (*hittst+st*)

19.5.4 Ekki er ritað *ksk* ef *i* fer á undan:

afrískur (sbr. *Afríka*) • húsvískur (sbr. *Húsavík*) • reykvískur (sbr. *Reykjavík*)

Athuga þarf sérstaklega *r* og *ð* í efsta stigi lýsingarorða og atviksorða. Finna þarf stofn eða skylt orð:

Án *ð* og *r*: hæstur (sbr. *há*) • smæstur (sbr. *smá*) • mjóstur (sbr. *mjó*) • skástur (skylt *skána*)

Með *ð*: syðstur (*suður*)

Með *r*: stærstur (sbr. *stór*) • nyrstur (sbr. *norður*) • fyrstur (sbr. *for-*, *fyrir*) • fjærstur (*fjær*) • verstur (skylt *versna*)

20. STAFAVÍXL

20.1

Í framburði geta *gl/lg* og *gn/ng* víxlast eða *g*-hljóðið horfið þannig að erfitt er að átta sig á rithættinum. Það sama gildir um *fl/lf* og *fn* þar sem einnig þarf að huga að mismunandi framburði *fl* og *fn*, sjá **8.5** og **8.6**.

20.2 Þátíð veikra sagna.

Víxlin verða einkum í þátíð veikra sagna. Ritháttur er þá eins og í nafnhættinum:

	1. KENNIMYND	2. KENNIMYND	3. KENNIMYND	ÞÁ EINNIG
gl	negla	negldi	neglt	negldir, neglduð o.s.frv.
gl	sigla	sigldi	siglt	sigldir, siglduð o.s.frv.
gggl	yggla	yggldi	ygglt	yggldir, ygglduð o.s.frv.
lg	fylgja	fylgdi	fylgt	fylgdir, fylgduð o.s.frv.
lg	velgja	velgdi	velgt	velgdir, velgduð o.s.frv.
lg	telgja	telgdi	telgt	telgdir, telgduð o.s.frv.
gn	egna	egnndi	egnt	egndir, egnduð o.s.frv.
gn	gegna	gegndi	gegnt	gegndir, gegnduð o.s.frv.
gn	hegna	hegndi	hegnt	hegndir, hegnduð o.s.frv.
gn	rigna	rigndi	rignt	niðurrigndur
ng	hengja	hengdi	hengt	hengdir, hengduð o.s.frv.
ng	lengja	lengdi	lengt	lengdir, lengduð o.s.frv.
ng	sprengja	sprengdi	sprengt	sprengdir, sprengduð o.s.frv.
fl	efla	efldi	eflt	efldir, eflduð o.s.frv.
fl	tefla	tefldi	teflt	tefldir, teflduð o.s.frv.
lf	hvolfa	hvolfdi	hvolft	hvolfdir, hvolfduð o.s.frv.
lf	skelfa	skelfdi	skelft	skelfdir, skelfduð o.s.frv.
fn	efna	efndi	efnt	efndir, efnduð o.s.frv.
fn	nefna	nefndi	nefnt	nefndir, nefnduð o.s.frv.

Þessi víxl valda því að þátíð sagnanna *hegna* og *hengja* hljómar eins í framburði, en þeim er haldið aðgreindum í rithætti:

hegna – (þið) hegnduð

hengja – (þið) hengduð

Það sama gildir um sagnirnar *skefla* (fjúka í skafli) og *skelfa* (hræða).

20.3 Stafavíxl í öðrum orðum.

Slík víxl finnast einnig í öðrum orðum en sögnum og þarf þá gjarna að leita skyldra orða eða í orðabók:

fylgdarmaður (sbr. fylgja) • gegndarlaus, gegnd (sbr. gegna) • gegnt (sbr. gegn, þ.e. á móti) •
(fiskgengd (sbr. ganga) • jafnt (sbr. jafn) • lítilsigldur (sbr. sigla) • lygnt (veður) (sbr. lygn,
logn)

Athugið mismunandi rithátt *snurða* (hnútur, skylt *snara*) og *snuðra* (forvitnast). Ritað er *snurða*
hleypur á þráðinn, en *forvitið fólk snuðrar*.

Athugið að ritað er *vg* í orðunum *frjóvga*, *frjóvgun* (af *frjór*) og *sljóvga*, *sljóvgaður* (af *sljór*).
Hljóðunum er stundum víxlað í framburði eða *v* heyrir ekki. Framburðurinn *vg* er hins vegar oftast
ritaður *fg*, sjá **7.3.5**.